

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

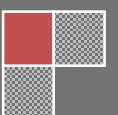
«Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΑΙΔΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ
ΧΙΟΥ»

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:
Dr. ΚΑΜΠΑΝΑΡΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ:
ΣΕΡΜΠΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΠΑΤΡΑ

ΜΑΙΟΣ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τίτλος.....	σελ.1
Περιεχόμενα.....	σελ.2-4
Ευχαριστίες.....	σελ.5
Περίληψη.....	σελ.6-7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ- ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Η σημασία της έγκαιρης αντιμετώπισης των διαταραχών επικοινωνίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.....	σελ.8-11
1.2 Οι λόγοι που κάνουν την παρούσα έρευνα σημαντική.....	σελ.11-12
1.3 Τι είναι αρθρωτική , τι φωνολογική διαταραχή και οι επιπτώσεις αυτών.....	σελ.12-14
1.4 Τι ονομάζουμε επικράτηση και κατά πόσο χρειάζεται σε μία μελέτη με διαταραχές επικοινωνίας.....	σελ.14
1.5 Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας.....	σελ.14-15
1.6 Η επικράτηση των διαταραχών επικοινωνίας σε παιδιά νηπιαγωγείου νησιωτικής περιοχής.....	σελ.15-16
1.7 Στόχοι της έρευνας.....	σελ.16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ- ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Ποιες κατηγορίες εξετάζονται στο ερωτηματολόγιο.....	σελ.17-19
2.2 Στοιχεία που πάρθηκαν από τη Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής εξέλιξης.....	σελ.19-26
2.3 Προηγούμενες έρευνες.....	σελ.26-28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ-ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Αξιοπιστία και εγκυρότητα.....σελ.29
3.2 C.C.P.T.....σελ.30
3.3 Η Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης.....σελ.30-31
3.4 Συμμετέχοντες.....σελ.31-32
3.5 Υλικό.....σελ.32-33
3.6 Διαδικασία.....σελ.33-34
3.7 Ανάλυση.....σελ.35-36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ- ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Η επικράτηση των διαταραχών άρθρωσης παιδιών προσχολικής ηλικίας στο δήμο Χίου.....σελ.37-39
4.2 Η διαφορά των δύο φύλων στα παιδιά προσχολικής ηλικίας του δήμου Χίου.....σελ.39-42
4.3 Η επικράτηση των διαταραχών επικοινωνίας παιδιών προσχολικής ηλικίας στη Χίο.....σελ.42-43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1 Κατά πόσο μπορούν οι νηπιαγωγοί να εντοπίσουν διαταραχές επικοινωνίας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας.....σελ.44
5.2 σύγκριση των αποτελεσμάτων της επικράτησης διαταραχών επικοινωνίας της Χίου σε σχέση με την Πάτρα, την Αθήνα, την Αμαλιάδα και τα Χανιά.....σελ.44-46
5.3 Διαφορές των δύο φύλων.....σελ.46
5.4 Περιορισμοί.....σελ.47
5.5 Συμπεράσματα.....σελ.47-49

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.50-53

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα 1- Ερωτηματολόγιο CCPT ² σελ.54-57
Παράρτημα 2- Συνοδευτική επιστολή.....σελ.58-59
Παράρτημα 3- Φόρμα καταγραφής των εικόνων.....σελ.60-62
Παράρτημα 4- Κωδικοί διαδικασιών απλοποίησης.....σελ.63-64
Παράρτημα 5- Ηλικίες απόκτησης φωνημάτων.....σελ.65-66
Παράρτημα 6- Στάδια φωνολογικής εξέλιξης.....σελ.67-68

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια Μαρία Καμπανάρου για τις συμβουλές της, για την άψογη συνεργασία σε όλη τη διάρκεια της πτυχιακής μου εργασίας και τέλος για την καθοδήγηση που με οδήγησε στην ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας.

Ένα θερμό ευχαριστώ στον προϊστάμενο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Χίου, για την άμεση εξυπηρέτηση που μου παρείχε. Ευχαριστώ, επίσης όλες τις νηπιαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα με πολύ ευχαρίστηση. Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω και όλα τα παιδιά που πήραν μέρος στην έρευνα.

Περίληψη

Αρκετά παιδιά παρουσιάζουν διαταραχές στην επικοινωνία κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας. Κλινικά το να αναγνωρίσουμε τις δυσκολίες ως προς την έκφραση και την κατανόηση είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς επίσης και η αποκατάσταση αυτών, επειδή από αυτές επηρεάζεται η μαθησιακή ικανότητα και ενδεχομένως η ψυχική υγεία των παιδιών στην μετέπειτα ζωή τους.

Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε στη Χίο ως πτυχιακή εργασία και επικεντρώθηκε στην ικανότητα των νηπιαγωγών να αντιληφθούν πιθανές διαταραχές άρθρωσης/ φωνολογίας παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Σκοπός της έρευνας: Σαν στόχο στην έρευνα αυτή έθεσα την διασαφήνιση της ικανότητας των νηπιαγωγών στην έγκαιρη διάγνωση διαταραχών άρθρωσης/ φωνολογίας των μαθητών τους με απώτερο στόχο την παραπομπή αυτών σε λογοθεραπευτή. Ο δεύτερος στόχος που τέθηκε ήταν να αναδειχθούν οι επικρατέστερες διαταραχές άρθρωσης/ φωνολογίας των παιδιών προσχολικής ηλικίας στη Χίο. Τρίτος στόχος ήταν να συγκριθούν τα δύο φύλα ως προς τις διαταραχές. Τέλος συνέκρινα τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας με αντίστοιχες έρευνες που διεξήχθησαν σε Αθήνα, Πάτρα, Αμαλιάδα και Χανιά.

Μεθοδολογία: Οι έντεκα (11) νηπιαγωγοί με τις οποίες συνεργάστηκα συμπλήρωσαν τον πίνακα ελέγχου επικοινωνίας για τους προσχολικούς δασκάλους (CCPT). Αφού συνέλεξα τα στοιχεία από τις νηπιαγωγούς χορήγησα το ελληνικό σταθμισμένο τεστ << Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης >> (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών, 1995) υπό την εποπτεία της Δρ Καμπανάρου Μαρίας, ώστε να συγκριθούν τα αποτελέσματα.

Αποτελέσματα: Οι νηπιαγωγοί αναγνώρισαν τις διαταραχές άρθρωσης των παιδιών σε ποσοστό 47,82%. Θεώρησαν ότι το 10,89% των παιδιών παρουσιάζουν αρθρωτικά προβλήματα ενώ τα αποτελέσματα της προσωπικής έρευνας εμφάνισαν ποσοστό της τάξεως του 22,77%. Τα αγόρια επικράτησαν των κοριτσιών με ποσοστό 37,20% έναντι 12,07%.

Συμπεράσματα: Οι νηπιαγωγοί αναγνωρίζουν τα παιδιά με προβλήματα άρθρωσης/ φωνολογίας σε ποσοστό 47,82%. Με βάση το παραπάνω ποσοστό αποδεικνύεται ότι οι νηπιαγωγοί απαιτείται να ενημερωθούν μέσω σεμιναρίων ώστε να έχουν την ικανότητα να παραπέμψουν εγκαίρως σε λογοθεραπευτή παιδιά με κάποιας μορφής διαταραχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Η σημασία της έγκαιρης αντιμετώπισης των διαταραχών επικοινωνίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Οι ερευνητές προσπάθησαν και προσπαθούν ακόμη και σήμερα να δώσουν όσο το δυνατό σαφέστερες απαντήσεις σε διάφορα ερωτήματα που τους απασχολούν ή που δημιουργούνται στους γονείς των παιδιών με διαταραχές στην επικοινωνία.

Το επικρατέστερο ερώτημα είναι εάν απαιτείται η έγκαιρη αποκατάσταση των διαταραχών στην επικοινωνία και εάν όντως χρειάζεται, ποια είναι η σημαντικότητα της. Παρακάτω θα αναφερθούμε σε παλαιότερες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν με σκοπό να απαντήσουν στα συγκεκριμένα ερωτήματα.

Στην έρευνά του ο Heil το 1970 αξιολόγησε 664 παιδιά προσχολικής ηλικίας (4-6 ετών). Κατέληξε στην εξωφρενική διαπίστωση ότι το 64,6% των παιδιών αυτών είχαν διάφορες διαταραχές ομιλίας. Μετά από ένα χρόνο ο Fenske αξιολογώντας μόνο αρχάριους μαθητές δημοτικής εκπαίδευσης αποφάνθηκε ότι το 52% αυτών έπασχαν από διαταραχές ομιλίας. Αντίθετα ο Hank την ίδια ακριβώς χρονιά βρήκε μικρότερο ποσοστό της τάξεως του 34,9%.

Η National Health Interview Survey στην Αμερική το 1971 κατέληξε ότι το 12,8% των παιδιών που διανύουν το έκτο έτος της ηλικίας τους εμφανίζουν προβλήματα επικοινωνίας.

Ένα άλλο ερώτημα είναι εάν τα παιδιά με προβλήματα επικοινωνίας στην προσχολική ηλικία ενδέχεται να παρουσιάσουν μαθησιακές δυσκολίες.

Τέτοιου είδους έρευνες έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα. Βέβαια παρακάτω αναφέρονται τα ποσοστά που αντιλήφθηκαν οι νηπιαγωγοί που συμμετείχαν σε κάθε έρευνα. Οι ερευνήτριες Οκαλίδου και Καμπανάρου το 1999 και το 2001 στην Πάτρα παρατήρησαν ότι το 28,5% και το 37,2% των παιδιών προσχολικής ηλικίας εμφάνιζαν διαταραχές επικοινωνίας. Το 2004 στην Αθήνα η Γιουβάνη κατέληξε σε μικρότερο ποσοστό (21,6%) για την ίδια κατηγορία παιδιών με διαταραχές επικοινωνίας. Η Λιβέρη το 2005 στην Αμαλιάδα ανέφερε ποσοστό της τάξεως του 24,3%. Στην τελευταία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα από τις Κανιαδάκη, Δαρκαδάκη το 2006 βρέθηκε το 25,12%.

Για την Μεγάλη Βρετανία ο Webster το 1988 κατέληξε ότι το 5% των παιδιών που ξεκινούν το δημοτικό έχουν προβλήματα επικοινωνίας. Οι ερευνητές Aram & Nation το 1980 διαπίστωσαν ότι οι δυσκολίες στην επικοινωνία της προσχολικής ηλικίας συνεχίζονται στην σχολική ηλικία και μάλιστα το 40% των παιδιών αυτών δεν φοιτούσαν στις τάξεις που έπρεπε χρονολογικά να φοιτούν.

Οι Bishop & Adams το 1990 ανέφεραν ότι κατά τη διάρκεια των τάξεων του δημοτικού σχολείου μπορούν να εμφανιστούν δυσκολίες ανάγνωσης σε ποσοστό 25% από τα παιδιά που είχαν εντοπιστεί ότι έχουν μια καθυστέρηση στην ομιλία κατά τα προσχολικά έτη. Ο Kehrer το 1989 ανέφερε ότι τα παιδιά με δυσκολίες στην ομιλία και με μαθησιακές δυσκολίες, όταν πηγαίνουν στο δημοτικό δεν συμμετέχουν στο μάθημα λόγω ντροπής ή επειδή δεν υπάρχει η ικανότητα έκφρασης. Επακόλουθο της συμπεριφοράς αυτής είναι η απόρριψη των παιδιών αυτών από τους συμμαθητές. Ενδέχεται αυτά τα παιδιά να κλείνονται στον εαυτό τους, να γίνονται επιθετικά, να απεχθάνονται το σχολείο ή να αποκλίνουν από την

κοινωνική προσαρμογή τους. Καταλήγουμε στην σχολική αποτυχία και την αναστολή της ψυχοπνευματικής εξέλιξης των παιδιών αυτών. Γενικά παρατηρείται ότι το ποσοστό των διαταραχών επικοινωνίας ελαττώνεται όταν τα παιδιά πηγαίνουν στο δημοτικό και στο γυμνάσιο, φθάνει δηλαδή μόλις στο 2 με 5%, αλλά τα παιδιά αυτά εμφανίζουν προβλήματα στην ανάγνωση και τη γραφή (Παπασιλέκας, 1979).

Το 1997 οι Tomblin, Records, Zhang, Smith & O' Brien μέσα από τις έρευνές τους συμφωνούν στην άποψη ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας με προβλήματα επικοινωνίας παρουσιάζουν προβλήματα στην ανάγνωση και στην γραφή όταν διανύουν την σχολική ηλικία. Το 1995 ο Share απέδειξε ότι τα φυσιολογικώς αναπτυσσόμενα παιδιά με καλές γλωσσικές δεξιότητες μας προΐδεάζουν και για καλές σχολικές επιδόσεις, οι Gallagher, Frith, & Snowling το 2000 αντίθετα κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι παιδιά που εμφανίζουν μαθησιακές διαταραχές παρουσιάζουν καθυστέρηση ως προς την ανάπτυξη της γλώσσας τόσο στη φωνολογία όσο και στο λεξιλόγιο ή την προφορική έκφραση. Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η αναγνώριση και η αποκατάσταση των δυσκολιών στην προσχολική ηλικία όσον αφορά την ανάπτυξη του λόγου είναι ιδιαίτερα σημαντική αφού οι δυσκολίες δημιουργούν αρνητικό δείκτη πρόγνωσης στην μαθησιακή ικανότητα αλλά και στη ψυχική υγεία των παιδιών.

Τα παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες στην φωνολογία επηρεάζουν την κατάκτηση της ανάγνωσης, αυτό βέβαια έχει άμεση σχέση με τη φωνολογική συνειδητότητα, μια μεταγλωσσική δεξιότητα με την οποία αναλύονται τα φωνήματα που αποτελούν την λέξη. Παιδιά με χαμηλό λεξιλόγιο και με περιορισμένη ικανότητα συντακτικής ανάλυσης εμφανίζουν ελλιπέστατη κατανόηση στα γραπτά κείμενα. Οι Nation & Snowling το 1998 διαπίστωσαν ότι το 10% των παιδιών με μαθησιακές

διαταραχές αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην επεξεργασία ενός κειμένου. Γίνεται αντιληπτό ότι ο γραπτός λόγος σχετίζεται άμεσα με τον προφορικό και μάλιστα η ανάπτυξη του γραπτού στηρίζεται στο προφορικό λόγο.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η αναγνώριση και η αποκατάσταση των διαταραχών επικοινωνίας είναι μια σημαντική διαδικασία διότι οι διαταραχές αυτές επιδρούν αρνητικά στην ψυχική υγεία των παιδιών.

Ο Van Riper το 1996 ανέφερε πέντε συναισθήματα που κυριαρχούν σε ένα παιδί με διαταραχές ως προς την επικοινωνία. Το παιδί αυτό λοιπόν παρουσιάζει τα εξής συναισθήματα: 1) μειονεκτικότητα 2) απογοήτευση 3) άγχος 4) ενοχή 5) εχθρότητα. Τα παραπάνω συναισθήματα μπορεί να εμφανιστούν σε οποιοδήποτε ασθενή και σε οποιαδήποτε ηλικία.

1.2 Οι λόγοι που κάνουν την παρούσα έρευνα σημαντική

Στην παρούσα έρευνα επισκεφθήκαμε τα νηπιαγωγεία του δήμου Χίου.

Θέσαμε ως στόχο από την επίσκεψη αυτή να εντοπιστούν ποια παιδιά παρουσιάζουν προβλήματα στην επικοινωνία τους και πόσα παιδιά από αυτά αντιλαμβάνονται οι νηπιαγωγοί ότι παρουσιάζουν τέτοιου είδους προβλήματα. Με απώτερο στόχο την έγκαιρη αντιμετώπιση τους και την αποφυγή επιπρόσθετων δυσκολιών. Οι νηπιαγωγοί είναι η πρώτη ειδικότητα που έρχονται σε επαφή με τα παιδιά. Μαζί με τους γονείς είναι οι μόνοι που περνούν αρκετές ώρες με τα παιδιά και ως εκ τούτου μπορούν να υποψιαστούν τυχόν δυσκολίες των παιδιών. Η γνώμη των εκπαιδευτικών αξιοποιείται από την διεθνή έρευνα σχετικά με τις δυσκολίες επικοινωνίας (Whitworth et al., 1993, Patterson & Wright, 1990, Pickering & Kaelbler, 1998, Fujiki & Brinton, 1984, Van Riper, 1996).

Αρχικά δόθηκε στις νηπιαγωγούς ένα ερωτηματολόγιο, το CCPT, στο

οποίο και απάντησαν. Στην συνέχεια αξιολογήθηκαν τα παιδιά από τον φοιτητή Λογοθεραπείας υπό την επίβλεψη της Επίκουρης Καθηγήτριας του

τμήματος Λογοθεραπείας ΤΕΙ Πατρών και Λογοπαθολόγου Δρ. Καμπανάρου. Θα είναι χρήσιμο σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε τι είναι αρθρωτική διαταραχή.

1.3 Τι είναι αρθρωτική, τι φωνολογική διαταραχή και οι επιπτώσεις των διαταραχών αυτών

Ο λογοθεραπευτής θα πρέπει να αποφανθεί εάν το πρόβλημα που παρουσιάζει ένα παιδί είναι στην άρθρωση, στη φωνή, στην ροή της ομιλίας ή στο λόγο. Απαιτείται να διαφοροδιαγνώσει μεταξύ των παραπάνω παραμέτρων και να καταλήξει στην σωστή διάγνωση, ώστε να ακολουθηθεί και η κατάλληλη θεραπεία. Πρόκειται για μια αρκετά περίπλοκη διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί, οι ψυχολόγοι και οι λογοθεραπευτές οφείλουν να γνωρίζουν τους πολλαπλούς τομείς της γλώσσας, αφού έχουν άμεση σχέση με τα άτομα που παρουσιάζουν προβλήματα στην επικοινωνία (Van Riper, 1996).

Οι πιο συχνές διαταραχές ομιλίας είναι τα αρθρωτικά και τα φωνολογικά προβλήματα.

Στις αρθρωτικές διαταραχές το παιδί αντιλαμβάνεται τον τόπο άρθρωσης (το που πρέπει να τοποθετήσει κανείς τη γλώσσα του ώστε να εκφέρει σωστά το κάθε φώνημα) του φωνήματος (ο ήχος του κάθε γράμματος). Τα παιδιά με αυτού του είδους τη διαταραχή έχουν είτε δομικές είτε κινητικές αδυναμίες με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αρθρώσουν σωστά τα φωνήματα.

Από την άλλη πλευρά στα φωνολογικά προβλήματα το παιδί συγχέει διάφορες ομάδα ήχων. Σε αυτούς του ήχους υπάρχει ένα χαρακτηριστικό

που είναι κοινό με αποτέλεσμα το παιδί να τους προφέρει λανθασμένα χωρίς να υπάρχει κάποιο ανατομικό πρόβλημα.

Στα αρθρωτικά προβλήματα το άτομο παρουσιάζει μια δυσλειτουργία στο μηχανισμό παραγωγής της ομιλίας, ενώ στην φωνολογική διαταραχή το άτομο παρουσιάζει μια λανθασμένη νοητική οργάνωση των φωνημάτων (Lancaster & Pope, 1989).

Τα αρθρωτικά και τα φωνολογικά προβλήματα δημιουργούν δυσκολίες στην επικοινωνία των παιδιών. Αρκετές φορές δεν γίνεται αντιληπτός ο λόγος των παιδιών από τους δασκάλους τους, τους φίλους και γενικά από τον περίγυρό τους. Τα φωνολογικά κυρίως προβλήματα δημιουργούν αρκετά στους παρακάτω τομείς: στην σύνταξη, την σημασιολογία και την πραγματολογία.

Σχετικά με την σύνταξη, όταν ένα παιδί παρουσιάζει φωνολογική καθυστέρηση θα εμφανίσει ελλείψεις στην γραμματική. Επίσης τα άτομα αυτά κάνουν περισσότερα λάθη στις προτάσεις παρά στις λέξεις (Faircloth & Faircloth, 1970).

Όσον αφορά τη σημασιολογία τα άτομα με φωνολογικά προβλήματα αναφέρουν ότι δεν μπορούν να πουν μια λέξη επειδή έχουν επίγνωση των δυσκολιών τους (Panagos & Prelock, 1982).

Στην πραγματολογία τα παιδιά με φωνολογική διαταραχή μειώνουν τη συχνότητα των λαθών τους όταν ο ενήλικας ακροατής παριστάνει πως είναι βέβαιος σε αυτά που λέει το παιδί (Cambell & Scriberg, 1982).

Πρόκειται για μια κατάσταση που απογοητεύει τα παιδιά αυτά και τα αποθαρρύνει να μιλήσουν, αφού οι αρθρωτικές και φωνολογικές διαταραχές επηρεάζουν την γλώσσα, οδηγώντας τα σε εναλλακτικές

μορφές επικοινωνίας ή στην απομάκρυνση από τις παρέες του και το κλείσιμο στον εαυτό του. Ορισμένα από τα παιδιά με διαταραχές άρθρωσης ή φωνολογίας ενδέχεται να παρουσιάσουν και ψυχολογικά

προβλήματα. Τέλος πρέπει να αναφερθεί ότι η διαφοροδιάγνωση μεταξύ αρθρωτικών και φωνολογικών προβλημάτων είναι μια δύσκολη διαδικασία.

1.4 Τι ονομάζουμε επικράτηση, και κατά πόσο χρειάζεται σε μία μελέτη σχετικά με τις διαταραχές επικοινωνίας.

Με τον όρο επικράτηση εννοούμε τη συχνότητα που εμφανίζεται μία έννοια που μας ενδιαφέρει σε ένα συγκεκριμένο πληθυσμό και σε μία συγκεκριμένη στιγμή (Tomblin et al., 1997). Στην συνέχεια θα πρέπει οι παραπάνω μετρήσεις να μετατραπούν σε αναλογίες και σε ποσοστά. Η επικράτηση είναι απαραίτητη σε μία μελέτη αφού μας οδηγεί σε ακριβή στοιχεία σχετικά με τις διαταραχές που έχουν εμφανιστεί στο δείγμα.

Με την άμεση και επιτυχημένη παρέμβαση φθάνουμε στην μείωση της επικράτησης. Μια άλλη προσφορά της επικράτησης είναι η εικόνα που μας προσφέρει για τον βαθμό που παρουσιάζεται στην κοινωνία μια διαταραχή (Tomblin et al., 1997).

1.5 Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας

Στις νηπιαγωγούς χορηγήθηκε ένα ερωτηματολόγιο στηριζόμενο στο αρχικό CCPT που δημιουργήθηκε από τους Withworth, Davies, Stokes and Blain το 1993 στο πανεπιστήμιο Curtin στο τμήμα υγείας της Δυτικής Αυστραλίας το οποίο σταθμίστηκε στα ελληνικά από τις Καμπανάρου και Οκαλίδου το 2001.

Το ερωτηματολόγιο αυτό είναι ένας πίνακας ελέγχου της επικοινωνίας για τους νηπιαγωγούς.

Το ερωτηματολόγιο περιέχει αναφορές στην παθολογία του λόγου

της επικοινωνίας ώστε να γίνει μία κατηγοριοποίηση στις αποκλίνουσες συμπεριφορές, όπως φωνολογία ή άρθρωση, ροή ομιλίας, φωνή, παραγωγή ομιλίας. Μας πληροφορεί επίσης για τυχόν απώλειες ως προς την ακοή και για το αν υπήρχε παλαιότερα παροχή λογοθεραπευτικής βοήθειας. Τώρα σχετικά με τον νηπιαγωγό μας γνωστοποιεί τα χρόνια προϋπηρεσίας και την πιθανή συνεργασία του στο παρελθόν με κάποιο λογοθεραπευτή. Σε κάθε κατηγορία περιγράφονται τρεις ή τέσσερις παρεκκλίνουσες συμπεριφορές ώστε να βοηθηθούν οι νηπιαγωγοί και να απαντήσουν με ακρίβεια στις ερωτήσεις.

1.6 Η επικράτηση διαταραχών επικοινωνίας σε παιδιά νηπιαγωγείου νησιωτικής περιοχής της Ελλάδας

Η Χίος είναι ένα από τα μεγαλύτερα νησιά της Ελλάδος παρόλα αυτά δεν παύει να συγκαταλέγεται στις περιοχές της επαρχίας με μικρό μέγεθος πληθυσμού(γύρω στους 55000 κατοίκους). Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας είναι λογικό να μην συμπίπτουν με τα αποτελέσματα παρόμοιων ερευνών σε μεγάλα αστικά κέντρα αφού η Χίος περιλαμβάνεται στις περιοχές με χαμηλή κοινωνικοοικονομική θέση. Οι κάτοικοι της Χίου ασχολούνται με την παραγωγή της μαστίχας, με την ναυτιλία και με τις ιχθυοκαλλιέργειες, επίσης υπάρχουν πολλοί ιχθυοπαραγωγοί. Η ειδικότητα της λογοθεραπείας βρίσκεται σε πολύ πρώιμα στάδια στη Χίο. Τα τελευταία δύο χρόνια έχουν προβληθεί αρκετά περισσότερο οι τομείς που περιλαμβάνει η Λογοθεραπεία, αλλά και πάλι υπάρχει πληθυσμός στο νησί που δεν γνωρίζει τίποτα σχετικά με την ειδικότητά μας.

Το 2003 οι Fish & Pinkeman πραγματοποίησαν μία έρευνα όπου γινόταν σύγκριση ως προς τις γλωσσικές δεξιότητες των παιδιών με χαμηλή

κοινωνικοοικονομική θέση σε σχέση με τα παιδιά με κανονική κοινωνικοοικονομική θέση. Προέκυψε ότι οι γλωσσικές δεξιότητες των δύο κατηγοριών ήταν παρόμοιες αλλά τα παιδιά με χαμηλή κοινωνικοοικονομική θέση πριν την είσοδό τους σε παιδικό σταθμό είχαν χαμηλές γλωσσικές δεξιότητες.

Ανάλογα με τον πληθυσμό ή την κοινότητα που ερευνάται, τα ποσοστά επικράτησης ποικίλουν (Οκαλίδου & Καμπανάρου, 2001). Οι ευρείες αποκλίσεις έχουν φανεί μεταξύ των διαφορετικών περιοχών σε ένα ενιαίο έθνος (Shriberg, Tomblin & Mc Sweeny, 1999).

Οι Stevenson & Richman (1976) ανέφεραν ότι όταν διαφέρουν οι πληθυσμοί στο μέγεθος τότε υπάρχει η πιθανότητα να διαφέρουν και στην επικράτηση της γλωσσικής καθυστέρησης γι' αυτό το λόγο είναι απαραίτητο να ληφθούν στοιχεία από ποικίλες περιοχές, ώστε να υπολογιστεί η επικράτηση γλωσσικής καθυστέρησης για ένα έθνος συνολικά.

1.7 Στόχοι της έρευνας

- 1) Να γίνει αξιολόγηση σε όλα τα παιδιά των νηπιαγωγείων ανεξάρτητα με την άποψη των νηπιαγωγών.
- 2) Να γίνει σύγκριση μεταξύ της αντίληψης των νηπιαγωγών για τις διαταραχές επικοινωνίας των παιδιών προσχολικής ηλικίας και της εκτίμησης της λογοθεραπείας.
- 3) Να βρεθεί η επικράτηση διαταραχών άρθρωσης των παιδιών προσχολικής ηλικίας στη Χίο.
- 4) Να γίνει σύγκριση των δύο φύλων ως προς τις διαταραχές άρθρωσης.
- 5) Να συγκριθούν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας με τα αποτελέσματα των ερευνών στην Πάτρα, την Αθήνα, την Αμαλιάδα και ιδιαίτερα με το δήμο Χανίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ

ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Ποιες κατηγορίες εξετάζονται στο ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε περιελάμβανε τις παρακάτω κατηγορίες: αντίληψη λόγου, άρθρωση, έκφραση, ροή ομιλίας(τραυλισμός),φωνή, ακοή.

Στην συνέχεια ακολουθεί λεπτομερής ανάλυση της κάθε κατηγορίας.

Αντίληψη λόγου: Πρόκειται για την ικανότητα του παιδιού να αντιλαμβάνεται τον προφορικό λόγο. Η ικανότητα αυτή αναπτύσσεται από την βρεφική ηλικία, επομένως στην προσχολική ηλικία το παιδί έχει την ικανότητα να εκτελεί σύνθετες εντολές και να απαντά σε πολύπλοκες ερωτήσεις. Το ερωτηματολόγιο περιέχει ερωτήσεις σχετικά με την αντίληψη του λόγου, όπως το πόσα παιδιά από την τάξη δεν απαντούν σε ερωτήσεις που τους γίνονται, ή πόσα παιδιά δεν συμμετέχουν σε συζητήσεις.

Άρθρωση: Πρόκειται για την ικανότητα του παιδιού να εκφέρει σωστά τους ήχους. Για να υπάρχει σωστή άρθρωση απαιτείται η φυσιολογική λειτουργία των αρθρωτών(δόντια, χείλη, γλώσσα, μαλακή υπερώα). Στην νηπιακή ηλικία το παιδί, σύμφωνα με την ηλικία κατάκτησης των φωνημάτων, μπορεί να προφέρει τα περισσότερα φωνήματα της ελληνικής γλώσσας. Υπάρχουν βέβαια και κάποια φωνήματα και κάποια συμπλέγματα τα οποία δεν μπορεί να παράγει το παιδί διότι απαιτούνται πιο σύνθετες αρθρωτικές κινήσεις. Τα λάθη που παρουσιάζονται στην άρθρωση είναι οι αντικαταστάσεις, οι αλλοιώσεις ,οι προσθέσεις. Στο ερωτηματολόγιο η ερώτηση ήταν εάν υπήρχαν παιδιά στην τάξη με δυσνόητη ομιλία. Επίσης ζητήθηκε να αναφέρουν τον αριθμό των

φωνημάτων στα οποία παρουσιάζουν πρόβλημα τα παιδιά. Στην παρούσα έρευνα, όπως έγινε και στις προηγούμενες οι όροι άρθρωση και φωνολογία συγχωνεύθηκαν επειδή πρόκειται για δύο έννοιες που δύσκολα θα διαχώριζαν οι νηπιαγωγοί.

Έκφραση λόγου: Σχετίζεται με την ικανότητα επικοινωνίας του παιδιού. Στην νηπιακή ηλικία το παιδί έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί δομημένες προτάσεις, να ρωτάει, να απαντάει σε ερωτήσεις που του κάνουν, να παίρνει μέρος σε κάποια συζήτηση. Κατορθώνει επίσης να διατηρεί το θέμα και να προσδίδει μια αλληλουχία στα λεγόμενά του.

Τα προβλήματα που παρουσιάζουν σε αυτή την κατηγορία τα παιδιά δεν είναι γλωσσικά αλλά καθαρά επικοινωνιακά. Με την πάροδο του χρόνου αυξάνονται οι επικοινωνιακές ανάγκες των παιδιών. Παιδιά που δεν αναπτύσσουν νέα επικοινωνιακά μέσα αποτυγχάνουν να μεταδώσουν το μήνυμα στον δέκτη ή αδυνατεί ο δέκτης να το κατανοήσει. Εδώ ζητήθηκε από τις νηπιαγωγούς να μας αναφέρουν ποια παιδιά δεν κάνουν ερωτήσεις, δεν παρακολουθούν τη συζήτηση, δεν διατηρούν το θέμα, δεν χρησιμοποιούν προτάσεις με σωστή γραμματική, παραλείπουν λέξεις.

Ροή ομιλίας: Πρόκειται για την ικανότητα του παιδιού να μιλάει χωρίς διακοπές, με άνεση, χωρίς να επαναλαμβάνει λέξεις ή μέρος αυτών, χωρίς να πραγματοποιεί επιμηκύνσεις. Τέλος κατά τη διάρκεια της ομιλίας δεν θα πρέπει το παιδί να χρησιμοποιεί χειρονομίες. Από τις νηπιαγωγούς ζητήθηκε να αναφερθεί εάν υπήρχε κάποια παιδί που να παρουσιάζει κάποιο από τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Φωνή: Πρόκειται για την ποιότητα της φωνής του παιδιού. Οι νηπιαγωγοί κατέγραψαν εάν υπάρχουν παιδιά με ένρινη ή βραχνή φωνή.

Ακοή: Σχετίζεται με την ικανότητα του παιδιού να ακούει καθαρά τους ήχους. Από τις νηπιαγωγούς ζητήθηκε να αναφέρουν αν υπάρχουν παιδιά

που δεν ακούνε καλά.

Τέλος ρωτήθηκαν οι νηπιαγωγοί εάν υπήρχαν παιδιά που έκαναν λογοθεραπεία ή που κάνουν τώρα. Αυτή η ερώτηση υπάρχει για να δούμε εάν οι νηπιαγωγοί ενημέρωσαν τους γονείς για τις δυσκολίες των παιδιών τους αλλά και για να μας αναφέρουν εάν η λογοθεραπεία βοήθησε τα εν λόγω παιδιά. Πάντως η παρούσα έρευνα επικεντρώθηκε στα προβλήματα άρθρωσης, κάτι που έγινε γνωστό στις νηπιαγωγούς.

2.2 Στοιχεία που πάρθηκαν από τη δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών,1995)

Ο Ingram το 1976 ανέφερε ότι τα φυσιολογικά παιδιά που έχουν κατακτήσει 50 περίπου λέξεις χρησιμοποιούν ένα σύστημα όπου εντάσσουν λέξεις στο λεξιλόγιό τους που έχουν ακούσει λίγες φορές. Επίσης τα παιδιά όταν απαιτείται να χρησιμοποιήσουν πολύπλοκες λέξεις είτε αντικαθιστούν φωνήματα είτε απλοποιούν τις λέξεις. Οι διεργασίες που χρησιμοποιούν τα παιδιά ονομάζονται << φωνολογικές διεργασίες >> ή << αναπτυξιακές φωνολογικές διαδικασίες >>. Οι διεργασίες αυτές στοχεύουν στο να απλοποιήσει το παιδί ήχους που δεν μπορεί να αρθρώσει. Σταδιακά τα παιδιά αποκτούν την ενήλικη προφορά αυτή η πορεία ονομάζεται φωνολογική ανάπτυξη.

Η ανάλυση της φωνολογικής διαδικασίας είναι μία διεργασία που μας δείχνει ποιες διαδικασίες απλοποίησης ακολουθεί το παιδί τόσο σε δομικό όσο και σε λειτουργικό επίπεδο. Ανάλογα με την ηλικία του παιδιού κάποιες διαδικασίες θεωρούνται ακόμη φυσιολογικές. Αυτό μπορούμε να το παρατηρούμε από τον πίνακα PACS.

Πάρα πολλοί ερευνητές στο παρελθόν ασχολήθηκαν με τον τρόπο που

λαμβάνουν και αναπτύσσουν τα παιδιά τα φωνήματα.

Ο Stampe το 1969 περιέγραψε τη χρήση των βασικών κανόνων που εμφανίζονται όταν το παιδί προσπαθεί να λάβει τις ιδιότητες των φωνημάτων. Περιέγραψε επίσης την έμφυτη ικανότητα των παιδιών σχετικά με τις φωνολογικές γνώσεις. Η θεωρία του αυτή ονομάστηκε 'η θεωρία της φυσικής φωνολογίας' (Natural Phonology Theory). Η έρευνα αυτή φαίνεται να ήταν η πιο ξεκάθαρη.

Οι φωνολογικές διαδικασίες χωρίζονται σε δύο τύπους:

- 1) δομικές απλοποιήσεις, οι οποίες εμφανίζονται στη δομή μίας φωνητικής ακολουθίας
- 2) συστημικές απλοποιήσεις, οι οποίες απλοποιούν φωνήματα που έχουν μεταξύ τους κοινά χαρακτηριστικά

ΔΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Πρόκειται για τις παρακάτω διαδικασίες:

1) πτώση συλλαβής: Στις πολυσύλλαβες λέξεις το παιδί παραλείπει μία ή και περισσότερες μη τονιζόμενες συλλαβές. Τις περισσότερες φορές παραλείπονται οι συλλαβές που βρίσκονται πριν από την τονισμένη συλλαβή. π.χ. κρεβάτι → /vati/

2) αναδιπλασιασμός: Το παιδί επαναλαμβάνει ολόκληρη ή μέρος της τονισμένης συλλαβής.

2α) ολικός αναδιπλασιασμός: Το παιδί επαναλαμβάνει ολόκληρη την τονισμένη συλλαβή. π.χ. γάτα → /tata/

2β) μερικός αναδιπλασιασμός: Το παιδί επαναλαμβάνει μέρος της συλλαβής, ή το σύμφωνο ή το φωνήεν. π.χ. κότα → /tota/

3) η πτώση φωνήματος ή συμπλέγματος συμφώνων: Το παιδί απλοποιεί ένα φώνημα ή ένα σύμπλεγμα απλοποιώντας τη φωνοτακτική δομή της λέξης. π.χ. ρόδα → /oda/, σκούπα → /upa/ Οι παραλείψεις

συμπλεγμάτων είναι αρκετά σπάνιες. Τα συμπλέγματα συνήθως απλοποιούνται. Επίσης ένα σημαντικό ποσοστό παιδιών, για την κατάκτηση του φωνήματος /r/, περνά αρχικά από την αντίθεση με το Ø. Σ' αυτή την περίπτωση πρόκειται για μια συστημική διαδικασία που όμως τροποποιεί και τη φωνοτακτική δομή της λέξης.

4) η πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής: Το παιδί παραλείπει το τελικό σύμφωνο κλειστής συλλαβής, είτε αυτή βρίσκεται στο τέλος της λέξης με τα σύμφωνα /s/ και /n/ ή μέσα στη λέξη. π.χ. αργά → /aɣa/ , νότος → /noto/. (Στο λεξιλόγιο της έρευνας υπήρχαν κλειστές συλλαβές με το /s/ στο τέλος της λέξης και κλειστές συλλαβές με τα /r/,/l/,/θ/ μέσα στη λέξη.)

5) η αρμονία συμφώνων: Το παιδί με αυτήν τη διαδικασία προσπαθεί να 'εναρμονίσει' τα φωνήματα μιας λέξης, μειώνοντας τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά τους. Ένα ή περισσότερα φωνήματα μίας λέξης επηρεάζονται από ένα γειτονικό φώνημα, που μπορεί να προηγείται ή να ακολουθεί και αποκτούν ένα ή δύο κοινά χαρακτηριστικά με αυτό το φώνημα ή γίνονται ταυτόσημα. Η εναρμόνιση μπορεί να γίνει και ως προς τα 3διαφορετικά χαρακτηριστικά:

α) τον τόπο π.χ. σάκα → /sata/

β) τον τρόπο π.χ. καπνός → /ka'mnos/

γ) την ηχηρότητα π.χ. κάγκελο → / 'kajelo/

(Η διαδικασία αυτή δεν υπονοεί την απουσία των φωνημάτων που εναρμονίζονται από το σύστημα του παιδιού. Τα φωνήματα αυτά μπορεί να υπάρχουν και να λειτουργούν σε άλλα φωνημικά περιβάλλοντα.)

6) η μετάθεση - η μετακίνηση

6α) μετάθεση: είναι η διαδικασία με την οποία το παιδί κάνει αμοιβαία μετακίνηση δύο φωνημάτων ή συλλαβών μέσα στη λέξη. Παρατηρείται κυρίως στις πολυσύλλαβες λέξεις. π.χ. γλειφιτζούρι → /fiɣli'dzuri/

6β) μετακίνηση: είναι η διαδικασία με την οποία το παιδί μεταθέτει ένα φώνημα σε άλλη θέση μέσα στη λέξη απλοποιώντας τη φωνοτακτική δομή τις. Παρατηρείται τις λέξεις με κλειστή συλλαβή μέσα στη λέξη και είναι μεταβατικό στάδιο πριν τη κατάκτησή τις. Π.χ. πόρτα → /pota/

7) η απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων: η διαδικασία αυτή χρησιμοποιείται σχεδόν από όλα τα παιδιά. Στα συμπλέγματα με /s/ + σύμφωνο εκπίπτει συνήθως το /s/. Στα συμπλέγματα με σύμφωνο + υγρό ή /ç/ /j/, εκπίπτει συνήθως το υγρό ή τα /ç/ /j/. Στα τριπλά συμπλέγματα συνήθως τελευταίο εμφανίζεται το υγρό ή τα /ç/ /j/.

ΣΥΣΤΗΜΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Πρόκειται για τις παρακάτω διαδικασίες:

1) η εμπροσθοποίηση: Το παιδί αντικαθιστά τα οπίσθια φωνήματα με τα πρόσθια. Συνήθως αντικαθιστά τα υπερωικά /k,g/ με τα οδοντικά /t,d/. π.χ. καράβι → /taravi/

2) η οπισθοποίηση: Είναι η αντίθετη διαδικασία. Το παιδί αντικαθιστά τα πρόσθια φωνήματα με οπίσθια. Συνήθως αντικαθιστά τα οδοντικά /t,d/ με τα υπερωικά /k,g/. π.χ. ντουλάπα → /gulapa/

3) η στιγμικοποίηση: Το παιδί χρησιμοποιεί στη θέση των συνεχών ή των προστριβόμενων φωνημάτων τα ομοοργανικά στιγμιαία ή κάποιο άλλο στιγμιαίο με γειτονική θέση. π.χ. καφές → /kapes/ βάρκα → /barka/

4) η ηχηροποίηση: Το παιδί αντικαθιστά ένα άηχο φώνημα με το ηχηρό φώνημα που έχει τον ίδιο τρόπο και τον ίδιο τόπο άρθρωσης. π.χ. σκούφος → /skuvos/

5) η αηχοποίηση: Η αντίστροφη διαδικασία. Το παιδί αντικαθιστά ένα ηχηρό φώνημα με το άηχο που έχει τον ίδιο τρόπο και τον ίδιο τόπο άρθρωσης. π.χ. μπαλόκι → /paloni/

Οι διαδικασίες 4,5 εντοπίζονται στις περιπτώσεις που στο φωνημικό περιβάλλον δεν υπάρχει: ηχηρό φώνημα στη διαδικασία 4 και άηχο φώνημα στη διαδικασία 5. Αν υπάρχει τότε πρόκειται για τη δομική διαδικασία της αρμονίας.

Τα φωνήματα /θ/,/δ/ στα πρώτα στάδια οργάνωσης του φωνολογικού συστήματος στιγμικοποιούνται. π.χ. θέση → /tesi/. Καθώς διευρύνεται το σύστημα του παιδιού, η κατάκτηση αυτών των φωνημάτων περνά είτε από την διαδικασία της χειλικοποίησης είτε από τη διαδικασία της φατνικοποίησης.

6) χειλικοποίηση: Το παιδί υιοθετεί μια πιο πρόσθια θέση, /θ/→ /f/,/δ/→/v/.

7) φατνικοποίηση: Το παιδί υιοθετεί μια πιο οπίσθια θέση /θ/→/s/,/δ/→/z/. π.χ. θέση → /tesi/ →/fesi/ ή /sesi/ →/thesi/.

8) τα προστριβόμενα /ts/,/dz/ στα πρώτα στάδια οργάνωσης του φωνολογικού συστήματός του στιγμικοποιούνται π.χ. καρότσι → /karoti/ Καθώς διευρύνεται το σύστημα του παιδιού, η κατάκτηση αυτών των φωνημάτων συνήθως περνά από την ακόλουθη διαδικασία: /ts/-/t/-/s/-/ts/ /dz/-/d/-/z/-/dz/. π.χ. τζάμι →/dami/ /zami/ /dzami/

ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Κατά τη πορεία οργάνωσης του φωνολογικού συστήματος ορισμένα παιδιά χρησιμοποιούν κάποιες συστημικές και δομικές στρατηγικές απλοποίησης, λιγότερο κοινές ή κάποιες ιδιοσυστατικές στρατηγικές. Αυτές είναι:

ΔΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

1) η επένθεση: Το παιδί προσθέτει ένα φώνημα είτε ανάμεσα σε δύο σύμφωνα π.χ. σκούπα→/sukupa/ είτε ανάμεσα σε δύο φωνήεντα π.χ. αέρας→/ajeras/ είτε ακόμη στο τέλος της λέξης π.χ. δίνουν→/dinune/. Η

προσθήκη του φωνήματος διευκολύνει το παιδί γιατί απλουστεύει τη φωνοτακτική δομή της λέξης. Οι δύο τελευταίες περιπτώσεις επένθεσης παρατηρούνται και στην ομιλία των ενηλίκων γι' αυτό δε θεωρούνται εξελικτικές φωνολογικές διαδικασίες.

2) η συγχώνευση: Το παιδί αντικαθιστά δύο συνεχόμενα φωνήματα με ένα τρίτο, το οποίο διατηρεί διαφορετικά χαρακτηριστικά και των δύο φωνημάτων. π.χ. σπίτι→/fiti/. Το /f/ έχει κοινό τρόπο με το /s/ είναι συνεχές, και κοινό τόπο με το /p/είναι χειλικό.

ΣΥΣΤΗΜΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

1) η ουρανικοποίηση των συνεχών:το παιδί για την κατάκτηση των συνεχών φωνημάτων ακολουθεί τη διαδικασία της ουρανικοποίησης, που είναι ένα ενδιάμεσο στάδιο ανάμεσα στην στιγμικοποίηση και στη σωστή πραγμάτωσή τους. π.χ. ζάρι→/jari/

2) η ουρανικοποίηση των υγρών: το παιδί για την κατάκτηση των υγρών φωνημάτων ακολουθεί τη διαδικασία της ουρανικοποίησης και χρησιμοποιεί το /j/ στη θέση των υγρών. π.χ. νερό→/nejo/

3) η ουδετεροποίηση: το παιδί αντικαθιστά ένα φωνήεν με ένα άλλο, συνήθως το /e/ →/a/ π.χ. ελάφι→/alafi/

ΙΔΙΟΣΥΣΤΑΤΙΚΕΣ ΜΗ ΑΝΑΛΥΣΙΜΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Το παιδί χρησιμοποιεί κάποιες διαδικασίες που δεν εμπίπτουν σε καμία από αυτές που έχουν ήδη αναφερθεί. π.χ. φάντασμα→/basas/

Είναι σημαντικό να εντοπιστούν οι τυχόν ιδιοσυστατικές διαδικασίες που χρησιμοποιεί το παιδί, γιατί επιβαρύνουν το φωνολογικό του σύστημα και κάνουν την ομιλία του δυσνόητη.

Παρακάτω αναφέρονται οι χρονολογικές ηλικίες κατά τις οποίες το παιδί θα έπρεπε να είχε εξαλείψει τις συγκεκριμένες φωνολογικές

διαδικασίες από την ομιλία του.

- § Ηχηροποίηση: κατά την ηλικία των 3 ετών
  - § Αηχοποίηση: κατά την ηλικία των 3 ετών
  - § Απαλοιφή τελικής συλλαβής: στην ηλικία των 3,3 ετών
  - § Εμπροσθοποίηση: στην ηλικία των 3,6 ετών
  - § Προσομοιώσεις: στην ηλικία των 3 ετών
  - § Απαλοιφή μη τονισμένης συλλαβής: στην ηλικία των 3,6 ετών
  - § Απαλοιφή συμπλέγματος: στην ηλικία των 4
  - § Ουδετεροποίηση: στην ηλικία των 2,3
  - § Εκκροτοποίηση για τα παρακάτω φωνήματα /f/,/v/,/z/,/s/: στην ηλικία των 3
  - § Εκκροτοποίηση για τους φθόγγους /dz/ ,/ts/: στην ηλικία των 3,6
  - § Εκκροτοποίηση του άηχου /θ/ και του ηχηρού /δ/: στην ηλικία των 4
  - § Απαλοιφή αρχικής συλλαβής: στην ηλικία των 2,6
  - § Απαλοιφή του τελικού συμφώνου: στην ηλικία των 3
- (Bowen 1999; Dodd 1995)

Στην συνέχεια καταγράφονται οι ηλικίες κατάκτησης των φωνημάτων σύμφωνα με το PACS της Grunwell(1985), καθώς και σύμφωνα με τη Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών (1995).

Κατά την ηλικία των 2,6-3 το παιδί κατακτά τα εξής φωνήματα:
m,p,b,t,n,c,j,k,g

Κατά την ηλικία των 3-3,6 το παιδί κατακτά τα εξής φωνήματα:
v,d,n,c,j,x,γ

Κατά την ηλικία των 3,6-4 το παιδί κατακτά τα εξής φωνήματα:f,l,s,z

Κατά την ηλικία των 4-4,6 το παιδί κατακτά τα εξής φωνήματα:θ,δ,ϕ

Κατά την ηλικία των 4,6-5 το παιδί κατακτά τα εξής φωνήματα:dz,ts

Κατά την ηλικία των 5-6 το παιδί κατακτά το φώνημα:r

Όσον αφορά τα συμπλέγματα κατά την ηλικία των 3,6-4 το παιδί κατακτά τα εξής συμπλέγματα: sp,pl,kl,vl,kn,pn,pc,vy

Κατά την ηλικία των 4-4,6 το παιδί κατακτά τα συμπλέγματα: fl,st,sk,sc,ps,ks,xt,tr,kr,δj,zm,mn

Κατά την ηλικία των 4,6-5 το παιδί κατακτά τα εξής συμπλέγματα:sf,vr,dr,xn,zγ,ft

Κατά την ηλικία των 5-5,6 το παιδί κατακτά τα συμπλέγματα:γl,γr,str

Κατά την ηλικία των 5,6-6 το παιδί κατακτά τα συμπλέγματα:dr,θr,xtr,ftc

Σε κάθε μια από της ηλικιακές ομάδες θεωρείται ότι έχουν κατακτηθεί τα συμπλέγματα όταν το 75% αυτής της ομάδας έχει κατακτήσει το σύμπλεγμα.

2.3 Προηγούμενες έρευνες

Σε αυτή την ενότητα θα αναφερθούν κάποια στοιχεία από τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα σχετικά με τις διαταραχές επικοινωνίας.

Αρχικά θα αναφερθούμε στη έρευνα των Οκαλίδου και Καμπανάρου στην Πάτρα το 1999 και το 2001 αντίστοιχα.

	Αρχική έρευνα 1998-1999			Μεταγενέστερη Έρευνα 2000-2001		
	αγόρια	κορίτσια	σύνολο	αγόρια	κορίτσια	Σύνολο
Διαταραχές επικοινωνίας	17,7%	10,8%	28,5%	21,4%	15,8%	37,2%
Διαταραχές έκφρασης	4,7%	2,5%	7,2%	5%	2,7%	7,8%
Προβλήματα άρθρωσης	5,3%	1,6%	6,9%	7,1%	3,9%	11%
Προβλήματα κατανόησης	4,1%	2,2%	6,4%	3,2%	2,1%	5,3%
Διαταραχές φωνής	1,8%	0,6%	2,4%	1,1%	0,7%	1,8%
Διαταραχές ροής ομιλίας	0,9%	1,3%	2,2%	0,2%	0,7%	0,9%

Παρατηρούμε ότι στην αρχική έρευνα τα περισσότερα παιδιά παρουσίαζαν δυσκολίες στην έκφραση ενώ στην δεύτερη οι περισσότερες δυσκολίες υπήρχαν στην άρθρωση.

Στον παρακάτω πίνακα δίνονται τα αποτελέσματα από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Αθήνα, την Αμαλιάδα και τα Χανιά.

	Γιουβάνη 2004 Αθήνα	Λιβέρη 2005 Αμαλιάδα	
Διαταραχές επικοινωνίας	21,6%	24,3%	
Διαταραχές κατανόησης	23,7%	16,9%	
Διαταραχές έκφρασης	21,5%	17,6%	
Προβλήματα άρθρωσης	17%	8,8%	
Διαταραχές φωνής	6,7%	5,4%	
Διαταραχές ροής ομιλίας	3%	4,7%	

Στην έρευνα της Γιουβάνη στην Αθήνα την μεγαλύτερη επικράτηση έχει η κατανόηση του λόγου, ενώ στην έρευνα της Λιβέρη στην Αμαλιάδα επικρατούν οι δυσκολίες στην κατανόηση.

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε για να ερευνηθεί η αντίληψη των νηπιαγωγών στις διαταραχές επικοινωνίας, δίνοντας έμφαση στην άρθρωση και την φωνολογία. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας θα έχουμε μία εικόνα για το κατά πόσο οι νηπιαγωγοί του δήμου Χίου αναγνωρίζουν τις διαταραχές επικοινωνίας.

Η κλινική σημασία της παρούσας έρευνας είναι σημαντική αφού θα διαλευκανθεί εάν μπορούν οι νηπιαγωγοί να διαβλέπουν όλα τα παιδιά που χρήζουν λογοθεραπευτικής παρέμβασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ- ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ

Αρχικά θα αναφερθούμε στον όρο αξιοπιστία. Για να έχει μια έρευνα απόλυτη αξιοπιστία θα πρέπει όσες φορές και αν επαναληφθεί η έρευνα να προκύπτουν πάντοτε τα ίδια αποτελέσματα, κάτι πραγματικά πολύ δύσκολο. Πρόκειται λοιπόν για το κατά πόσο ένα αποτέλεσμα μιας έρευνας αλλάζει μετά την επανάληψή της. Όσο πιο πολύ αλλάζει το ποσοστό τόσο μικρότερη είναι η αξιοπιστία ενώ όσο λιγότερο αλλάζει τόσο μεγαλύτερη είναι η αξιοπιστία. Για να θεωρηθεί μία έρευνα αρκετά αξιόπιστη θα πρέπει να επαναληφθεί στα ίδια υποκείμενα και κάτω από τις ίδιες συνθήκες παρουσιάζοντας παραπλήσια αποτελέσματα με την προηγούμενη έρευνα. Βέβαια όταν τα υποκείμενα δεν είναι υγιή και η έρευνα επαναληφθεί μπορεί τα αποτελέσματα να διαφοροποιηθούν εξαιτίας της ανάρρωσης των ασθενών. Για την αντιμετώπιση τέτοιου είδους προβλημάτων θα πρέπει η κάθε έρευνα να χρησιμοποιεί εγχειρίδια με επαρκείς πληροφορίες και οδηγίες σχετικά με την βαθμολόγηση των δραστηριοτήτων που τέθηκαν στα υποκείμενα.

Εγκυρότητα ονομάζουμε την απόδειξη ότι η έρευνα αξιολόγησε τους τομείς που είχε σχεδιάσει να αξιολογήσει. Πρόκειται για την πιο σημαντική παράμετρο για μια έρευνα ή ένα τεστ. Οι Spreen & Risser το 1998 διαχώρισαν την εγκυρότητα σε τρεις τομείς: α)προβλεπτική εγκυρότητα: μας δείχνει εάν το τεστ προέβλεψε κάποια διαταραχή ή όχι αλλά και αν οι εκτιμήσεις προβλέπουν επιτυχώς την εξέλιξή του β) δομική εγκυρότητα: για να υπάρχει τέτοιου είδους εγκυρότητα θα πρέπει να επιτευχθεί ο συσχετισμός μεταξύ των αποτελεσμάτων ενός νέου τεστ με τα αποτελέσματα κάποιου παλαιότερου τεστ. Γ) εγκυρότητα περιεχομένου: θα πρέπει το τεστ να περιέχει αρκετές δραστηριότητες οι

οποίες αξιολογούν διάφορες συμπεριφορές.

3.2 C.C.P.T.

Το ερωτηματολόγιο αυτό προσαρμόστηκε στα ελληνικά από τις κυρίες Οκαλίδου και Καμπανάρου, πρόκειται για έναν πίνακα ελέγχου της επικοινωνίας για τους προσχολικούς δασκάλους. Πραγματοποιήθηκε διπλή μετάφραση λέξη προς λέξη ενώ στη συνέχεια έγινε ελεύθερη μετάφραση για να υπάρχει μεγαλύτερη σαφήνεια ως προς την γραμματική, το συντακτικό και το νόημα των ερωτήσεων. Επίσης δεν έχουν χρησιμοποιηθεί επιστημονικοί όροι για να γίνεται κατανοητό το ερωτηματολόγιο από όλους τους χρήστες.

Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε σε τρία σχολεία για να διαλευκανθεί η ισχύς και η αξιοπιστία του (μια φορά το 1998-9 και δυο 2000-1). Τα μέτρα της αξιοπιστίας λήφθηκαν με την εξέταση intra-observer. Η αξιοπιστία μετρήθηκε με τη σημείωση του αριθμού συμφωνιών μεταξύ των δυο αντιγράφων του α- C.C.P.T. που συμπληρώθηκε από τους ίδιους δασκάλους και τη διαίρεση τους με το συνολικό αριθμό στοιχείων του α- C.C.P.T. (Οκαλίδου & Καμπανάρου, 2001).

3.3 Η Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης

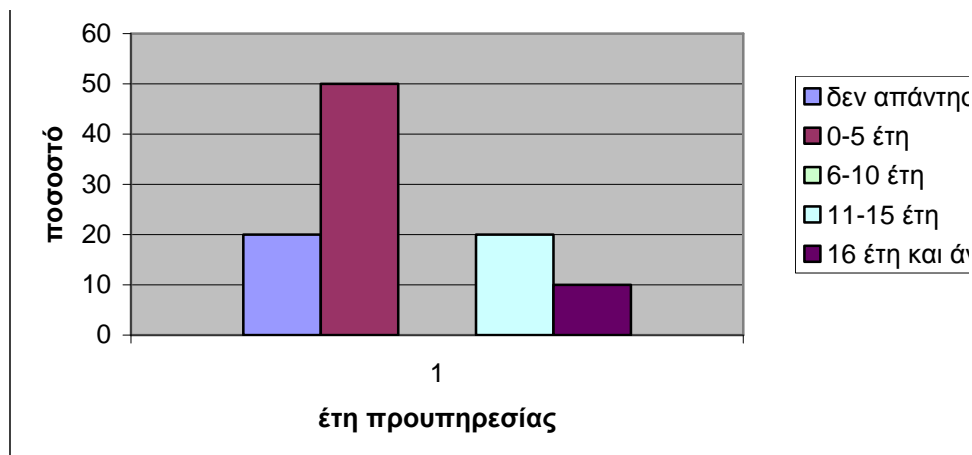
Ο πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών είχε σαν στόχο την δημιουργία της Δοκιμασίας Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης, ο στόχος αυτός επιτεύχθηκε με τη στάθμιση και την έκδοση της εν λόγω δοκιμασίας. Την δοκιμασία αυτή επεξεργάστηκαν τα μέλη της ομάδας έρευνας του συλλόγου: Λεβάντη Ειρήνη, Κιρπότην Λιουντιμίλα, Καρδαμίτση Ευδοκία, Καμπούρογλου Μαρίτσα. Η δοκιμασία στηρίχθηκε στα αποτελέσματα της έρευνας << Η Φωνητική και η Φωνολογική εξέλιξη των παιδιών στην Ελλάδα >>. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην περιοχή Αττικής από

το 1989 έως το 1992, σε δείγμα 300 παιδιών ηλικίας από 2,6 έως 6 ετών. Στην έρευνα συμμετείχαν τα μέλη της ομάδας έρευνας του συλλόγου Λογοπεδικών : Λεβάντη, Μακρή, Ζυγούρα, Καρδαμίτση, Καλομοίρης, Φραγκουλάκη, Κιρπότην.

3.4 Συμμετέχοντες

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν τρία νηπιαγωγεία(πρωινά και ολοήμερα). Το πρώτο σχολείο είχε δύο τμήματα και δύο νηπιαγωγούς. Το δεύτερο σχολείο είχε δύο τμήματα και ένα τμήμα ένταξης, στα δύο τμήματα εργάζονταν τρεις νηπιαγωγοί και μία ακόμη για το τμήμα ένταξης. Τέλος στο τρίτο σχολείο υπήρχαν δύο τμήματα όπου στο καθένα εργάζονταν δύο νηπιαγωγοί. Ερωτήθηκαν, δηλαδή, συνολικά δέκα νηπιαγωγοί. Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι τα δίγλωσσα παιδιά αποκλείστηκαν από αυτήν την μελέτη, όπως και στις προηγούμενες έρευνες, ωστόσο όμως αξιολογήθηκαν κανονικά όπως όλα τα παιδιά.

Δέκα νηπιαγωγοί συμπλήρωσαν το a-CCPT. Όλοι οι νηπιαγωγοί ήταν θηλυκού γένους. Από τις δέκα νηπιαγωγούς οι οκτώ απάντησαν στην ερώτηση σχετικά με τα έτη που ασκούν το επάγγελμα. Από τις δέκα νηπιαγωγούς η μία είχε προϋπηρεσία πάνω από 16 έτη (10%), δύο είχαν προϋπηρεσία 11-15 έτη(20%) και οι υπόλοιπες πέντε είχαν προϋπηρεσία από 0-5 έτη(50%), το υπόλοιπο 20% δεν απάντησε στην ερώτηση. Στο διάγραμμα παρακάτω απεικονίζονται τα χρόνια επαγγελματικής εμπειρίας των νηπιαγωγών.

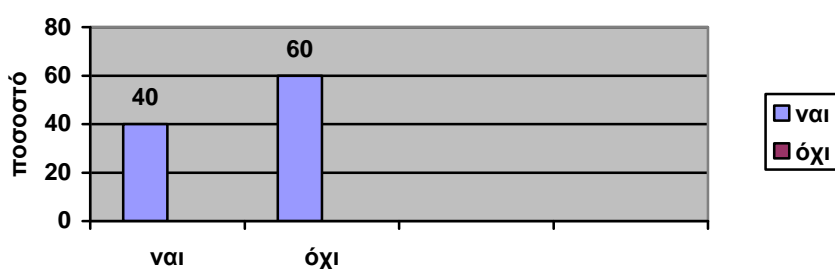

Στα 7 τμήματα των 10 νηπιαγωγών παρακολουθούν 103 παιδιά από αυτά τα 44 είναι αγόρια και τα 59 κορίτσια.

Στην έρευνα συμμετείχαν 14 παιδιά που κατά την άποψη των νηπιαγωγών παρουσιάζουν δυσκολίες στην επικοινωνία, τα 9 αγόρια και τα 5 κορίτσια.

Οι 4 από τις 10 νηπιαγωγούς έχουν συνεργαστεί με λογοθεραπευτή, δηλαδή σε ποσοστό 40%.

συνεργασία νηπιαγωγών με λογοθεραπευτή

3.5 Υλικό

Οι νηπιαγωγοί αξιολογήθηκαν μέσω ενός πρωτοκόλλου παρατήρησης με συγκεκριμένα κριτήρια αναφοράς στην παθολογία του λόγου και της

επικοινωνίας. Το εγχειρίδιο ήταν το Communication Checklist for Pre-school Teachers (CCPT). Με αυτό το εργαλείο κατηγοριοποιούνται διαταραχές ομιλίας-λόγου, της ροής της ομιλίας, της φωνής. Επιπρόσθετα περιλαμβάνει και άλλες παραμέτρους όπως απώλεια ακοής και αρκετά σχόλια που αφορούν τους νηπιαγωγούς.(Οκαλίδου, Καμπανάρου, 2001)

Στην παρούσα έρευνα το CCPT χρησιμοποιήθηκε χωρίς καμία τροποποίηση, ενώ χρησιμοποιήθηκε και η Δοκιμασία της Φωνολογικής και Φωνητικής Εξέλιξης του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών(1995). Από την Δοκιμασία χρησιμοποιήθηκαν οι 61 εικόνες που περιείχαν λέξεις με διάφορα φωνήματα και διάφορες φωνοτακτικές δομές. Το παιδί έπρεπε να κατονομάσει αυθόρμητα 70 αντικείμενα. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έγινε σε τρεις φόρμες:

- 1) την φόρμα καταγραφής μεμονωμένων εικόνων
- 2) την φόρμα με τους κωδικούς διαδικασιών απλοποίησης
- 3) την φόρμα με τα στάδια φωνολογικής εξέλιξης

3.6 Διαδικασία

Αρχικά ενημερώθηκε ο προϊστάμενος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Χίου από τον οποίο πάρθηκε και γραπτή άδεια για το δικαίωμα εισόδου στα νηπιαγωγεία. Ο προϊστάμενος πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Χίου δέχθηκε με χαρά να βοηθήσει στην πραγματοποίηση της μελέτης θεωρώντας ότι οι έρευνες οδηγούν τις επιστήμες σε χρήσιμα συμπεράσματα.

Ο προϊστάμενος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Χίου με ενημέρωσε για τα τηλέφωνα των σχολείων καθώς και για τον αριθμό των μαθητών σε κάθε ένα από αυτά.

Στις αρχές Οκτωβρίου οι νηπιαγωγοί ενημερώθηκαν τηλεφωνικώς για το θέμα της έρευνας και για τους στόχους της έρευνας αυτής.

Οι νηπιαγωγοί απάντησαν στις ερωτήσεις του εγχειριδίου CCPT. Επίσης υπήρξε προφορική ενημέρωση σχετικά με τις ερωτήσεις του εγχειριδίου. Διευκρινίστηκε στις νηπιαγωγούς ότι πρέπει να αναφέρουν και παιδιά που έχουν πρόβλημα με 2 ή 3 φωνήματα, αφού στο ερωτηματολόγιο αναφέρει από 4 και πάνω.

Και τα τρία νηπιαγωγεία είχαν από δύο τμήματα το καθένα. Στην έρευνα πήραν μέρος και οι 10 νηπιαγωγοί των τριών νηπιαγωγείων. Την πρώτη μέρα της επισκέψεως μου στο κάθε νηπιαγωγείο ενημέρωσα τις νηπιαγωγούς για την διαδικασία που θα ακολουθηθεί ακόμη ενημερώθηκαν ότι πρέπει να απαντήσουν αρχικά στα ερωτηματολόγια και στη συνέχεια να γίνει η αξιολόγηση των παιδιών(πρόκειται για κάτι που το γνώριζαν αφού είχαν ενημερωθεί τηλεφωνικώς) υπό την επίβλεψη της Δρ. Καμπανάρου Μαρίας. Οι νηπιαγωγοί απαντούσαν στα ερωτηματολόγια και την επόμενη ημέρα ξεκινούσε η αξιολόγηση. Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε για όλα τα νηπιαγωγεία. Για την καλύτερη προσέγγιση των παιδιών γινόταν μια γνωριμία μαζί τους , εξηγώντας τους ότι πρόκειται για ένα παιχνίδι με εικόνες. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν με προθυμία.

Ένα –ένα παιδί ερχόταν στο γραφείο των νηπιαγωγών και κατονόμαζε τις εικόνες από το τεστ άρθρωσης του Πανελλήνιου Συλλόγου Λογοπεδικών ο φοιτητής κατέγραφε φωνητικά τις απαντήσεις των παιδιών χρησιμοποιώντας τα σύμβολα του Διεθνούς Φωνητικού Αλφαβήτου. Για κάθε παιδί απαιτούταν γύρω στα 20 λεπτά. Στην έρευνα αξιολογήθηκαν όλα τα παιδιά του κάθε νηπιαγωγείου, δηλαδή και τα παιδιά που κατά την άποψη των νηπιαγωγών παρουσιάζουν πρόβλημα αλλά και αυτά που δεν παρουσιάζουν. Έτσι τα αποτελέσματα της έρευνας θα είναι εγκυρότερα. Από όλα τα παιδιά δύο δεν συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα επειδή ήταν αλλοδαπά και έμεναν ελάχιστο χρόνο στην Ελλάδα με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουν την

γλώσσα.

3.7 Ανάλυση

Στο τεστ άρθρωσης πραγματοποιήθηκε ανάλυση ως προς την φωνοτακτική και την φωνολογική δομή.

Αρχικά θα αναφερθούμε στην φωνοτακτική δομή: σε κάθε λέξη καταγραφόταν η φωνοτακτική της δομή είτε ήταν σωστή είτε ήταν λανθασμένη.

Φωνολογικό Μοντέλο	φωνοτακτική δομή	φωνητική καταγραφή	φωνοτακτική καταγραφή
/milo/	cncv	/milo/	cncv
/skala/	ccncv	/sala/	cncv

Όσον αφορά την φωνολογική ανάλυση, σημειώναμε 0 όταν η πραγμάτωση του παιδιού ήταν σωστή. Όταν το παιδί επαναλάμβανε την λέξη τότε σημειώναμε 98, ενώ όταν δεν παρήγαγε καθόλου την λέξη τότε σημειώναμε 99. Τέλος γίνονταν κάποιες διαδικασίες από τα παιδιά που δεν ήταν δυνατό να ερμηνευθούν σε αυτή την περίπτωση σημειώναμε τον αριθμό 50. Για κάθε φωνολογική διαδικασία που πραγματοποιούσε το παιδί υπάρχει και ο αντίστοιχος αριθμός, υπάρχει η πιθανότητα το παιδί να πραγματοποιεί δύο ή και τρεις φωνολογικές διαδικασίες σε μία λέξη.

Φωνολογικό διαδικασίες	φωνοτακτική δομή	φωνητική καταγραφή	φωνοτακτική καταγραφή	
Μοντέλο				
/milo/	cnvcv	/milo/	cnvcv	0
/maksilari/	cnccnvcnvcv	-	-	99

Στάδια φωνολογικής εξέλιξης

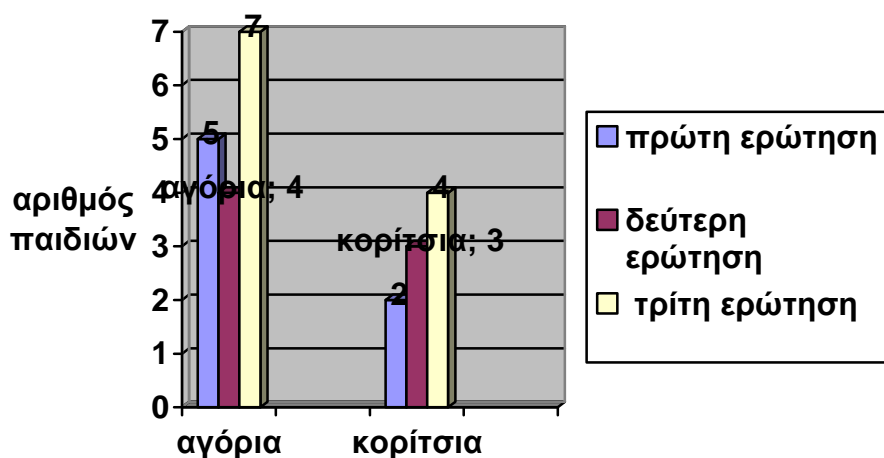
Για να αναφέρουμε το φωνολογικό στάδιο ανάπτυξης του κάθε παιδιού απαιτείται η φωνολογική ανάλυση , η ηλικία κατάκτησης του κάθε φωνήματος και κάθε συμπλέγματος (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών,1995). Μέσα από την φωνολογική ανάλυση έχουμε μια εικόνα για τον τρόπο εκφοράς του παιδιού, οι οποίοι υπολογίζονται σύμφωνα με τα αναπτυξιακά στάδια που βρίσκονται πιο κοντά. Υπάρχουν παιδιά που εμφανίζουν σοβαρές φωνολογικές διαταραχές ίσως να μην συμπίπτουν με κάποιο στάδιο, αυτό υποδηλώνει αποκλίνουσες διαδικασίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ- ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά στα αποτελέσματα της έρευνας. Θα καταγραφούν δηλαδή τα αποτελέσματα της αντίληψης των νηπιαγωγών σε προβλήματα άρθρωσης των παιδιών προσχολικής ηλικίας, η επικράτηση των διαταραχών άρθρωσης στο δήμο Χίου καθώς και η διαφορά των δύο φύλων.

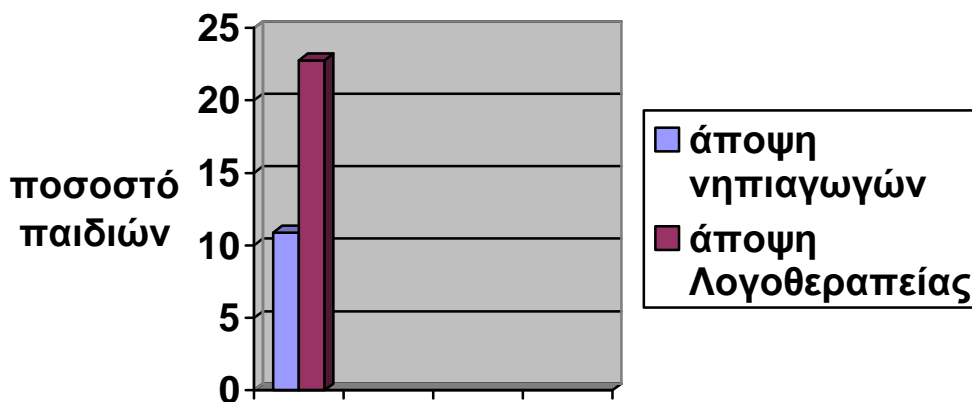
4.1 Η επικράτηση των διαταραχών άρθρωσης παιδιών προσχολικής ηλικίας στο δήμο Χίου

Στις νηπιαγωγούς ζητήθηκε να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο, καταγράφοντας έτσι πόσα παιδιά κατά την γνώμη τους παρουσιάζουν δυσκολίες στην άρθρωση. Στο ερωτηματολόγιο για κάθε κατηγορία (άρθρωση, αντίληψη, ροή ομιλίας κτλπ) υπήρχαν τρεις με τέσσερις ερωτήσεις. Από τις απαντήσεις των νηπιαγωγών προέκυπτε ένας αριθμός σε κάθε ερώτηση. Από το σύνολο των απαντήσεων των νηπιαγωγών πάρθηκε ως τελική απάντηση η ερώτηση με τον μεγαλύτερο αριθμό παιδιών. Στην κατηγορία της άρθρωσης υπήρχαν τρεις ερωτήσεις. Στην πρώτη ερώτηση οι νηπιαγωγοί θεώρησαν ότι 5 αγόρια και 2 κορίτσια παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά που περιέγραφε η ερώτηση. Στην δεύτερη ερώτηση ισχυρίστηκαν ότι 4 αγόρια και 3 κορίτσια ανταποκρίνονταν στα χαρακτηριστικά της ερώτησης. Τέλος στην τρίτη ερώτηση η απάντηση των νηπιαγωγών ήταν 7 αγόρια και 4 κορίτσια. Καταλήγουμε, λοιπόν ότι η τρίτη ερώτηση περιέχει τον μεγαλύτερο αριθμό παιδιών, επομένως είναι και η τελική απάντηση των νηπιαγωγών για την κατηγορία της άρθρωσης. Σε αυτό το σημείο δίνεται ένα γράφημα όπου παρουσιάζονται τα παραπάνω στοιχεία.

Οι νηπιαγωγοί παρατήρησαν ότι 11 από τα 101 παιδιά παρουσιάζουν δυσκολίες στην άρθρωση, πρόκειται για ένα ποσοστό τις τάξεως του 10,89%. Θεωρούν λοιπόν οι νηπιαγωγοί ότι το 10,89% των παιδιών παρουσιάζει δυσκολίες στην άρθρωση. Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι υπήρχαν και νηπιαγωγοί που θεωρούσαν ότι δεν υπάρχει κάποιο παιδί στην τάξη που να παρουσιάζει τέτοιου είδους προβλήματα. Ανεξάρτητα από αυτό στην έρευνα υπολογίζεται η γενική άποψη των νηπιαγωγών και όχι κάθε τις ξεχωριστά.

Μετά από την ολοκλήρωση των αξιολογήσεων βρέθηκε ότι στα τρία αυτά νηπιαγωγεία υπήρχαν 23 παιδιά με δυσκολίες στην άρθρωση, σε ποσοστά αυτό μεταφράζεται ως 22,77%. Υπάρχει δηλαδή μία απόκλιση μεταξύ των αποτελεσμάτων τις τάξεως του 52,18%. Για να γίνει πιο κατανοητό οι νηπιαγωγοί εντόπισαν το 47,82% των παιδιών που παρουσιάζουν προβλήματα άρθρωσης. Το υπόλοιπο 52,18% θεώρησαν ότι δεν εμφανίζει δυσκολίες. Η διαφορά μεταξύ των νηπιαγωγών και της αξιολόγησης φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα.

4.2 Η διαφορά των δύο φύλων στα παιδιά προσχολικής ηλικίας του δήμου Χίου

Οι νηπιαγωγοί κατέγραψαν την άποψή τους για τα παιδιά στο ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο σε κάθε ερώτηση απαιτεί δίπλα τον αριθμό των αγοριών και των κοριτσιών που συμπεριλαμβάνονταν στην εκάστοτε κατηγορία με βάση την άποψη των νηπιαγωγών. Οι νηπιαγωγοί θεώρησαν, λοιπόν ότι από το σύνολο των παιδιών, 44 αγόρια και 59 κορίτσια, 7 αγόρια και 4 κορίτσια παρουσιάζουν δυσκολίες στην άρθρωση. Η γνώμη, δηλαδή, των νηπιαγωγών είναι ότι το 16,2% των αγοριών και το 6,8% των κοριτσιών παρουσιάζουν προβλήματα στην άρθρωση.

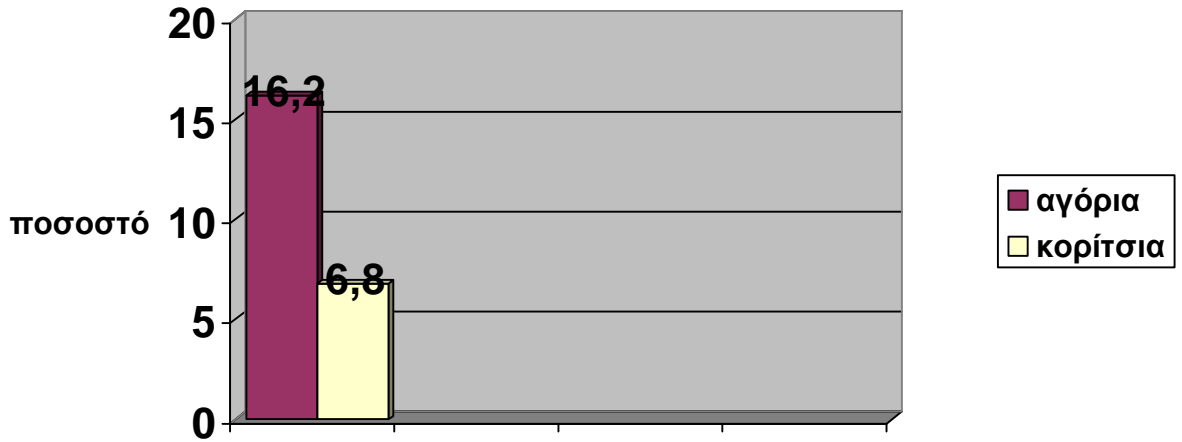
Αντίθετα η αξιολόγηση της λογοθεραπείας κατέληξε σε διαφορετικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με την αξιολόγηση βρέθηκε ότι 16 αγόρια, δηλαδή το 37,20% των αγοριών και 7 κορίτσια, δηλαδή το 12,07% των κοριτσιών παρουσιάζει δυσκολίες στην άρθρωση. Παρατηρούμε ότι δημιουργείται μια αισθητή διαφορά ανάμεσα στην άποψη των

νηπιαγωγών και του φοιτητή όσον αφορά το φύλο των παιδιών που παρουσιάζουν δυσκολίες στην άρθρωση. Συγκεκριμένα οι νηπιαγωγοί θεώρησαν για τα αγόρια ότι το 16,2% εμφανίζουν δυσκολίες στην άρθρωση ενώ ο φοιτητής 37,20%, πρόκειται για μία διαφορά του 56,46% για τα αγόρια. Όσον αφορά τα κορίτσια οι νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι το 6,8% έχουν δυσκολίες στην άρθρωση σε αντίθεση με την αξιολόγηση η οποία πιστεύει ότι το 12,07% παρουσιάζει προβλήματα στην άρθρωση. Η διαφορά για τα κορίτσια είναι 43,67%.

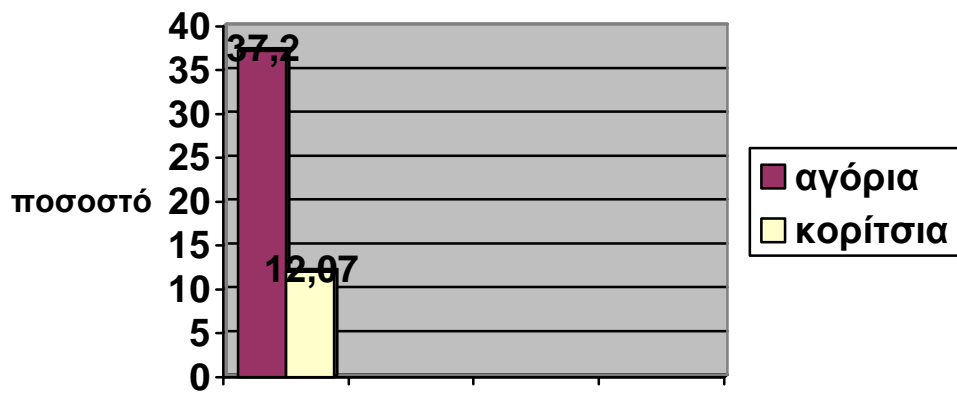
Από τα παραπάνω καταλαβαίνουμε ότι οι νηπιαγωγοί γνωρίζουν ότι το 43,75% των αγοριών έχουν δυσκολίες ενώ για το υπόλοιπο 56,25% θεωρούν ότι είναι αγόρια χωρίς προβλήματα στην άρθρωση. Σχετικά με τα κορίτσια οι νηπιαγωγοί αναγνωρίζουν ότι το 57,14 % έχει δυσκολίες αλλά αγνοούν το υπόλοιπο 42,86%. Με μία πρόχειρη ματιά εύκολα καταλαβαίνει κανείς ότι τα αγόρια έχουν μεγαλύτερα ποσοστά από τα κορίτσια, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη την διαφορά ανάμεσα στις νηπιαγωγούς και τον φοιτητή. Ακολουθούν τρία διαγράμματα, το πρώτο συγκρίνει τα δύο φύλα σύμφωνα με την άποψη των νηπιαγωγών. Το δεύτερο συγκρίνει τα δύο φύλα σύμφωνα με την άποψη της Λογοθεραπείας, ενώ το τρίτο συγκρίνει την άποψη των νηπιαγωγών με την άποψη της λογοθεραπείας για τα αγόρια και τα κορίτσια.

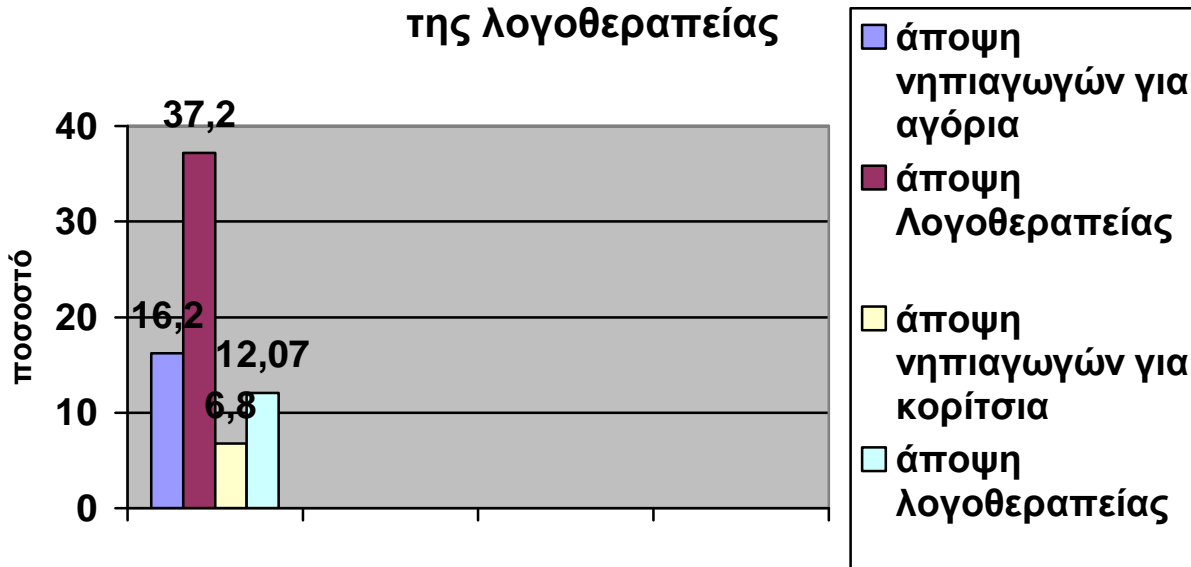
άποψη νηπιαγωγών

άποψη Λογοθεραπείας

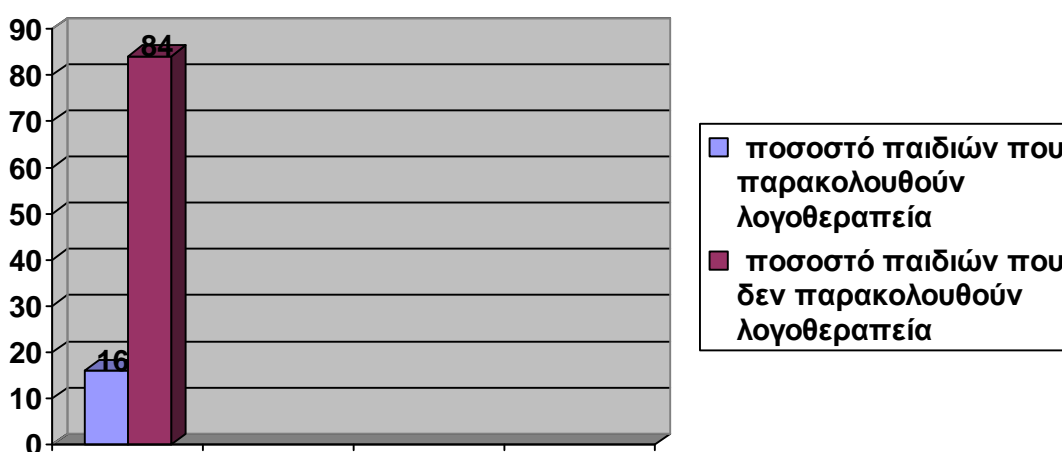

σύγκριση άποψης νηπιαγωγών με την άποψη της λογοθεραπείας

Στις πληροφορίες σχετικά με τη Λογοθεραπεία

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο 4 (3 αγόρια και ένα κορίτσι) από τα παιδιά των τριών σχολείων παρακολουθούν πρόγραμμα λογοθεραπείας, σε ποσοστά αυτό μεταφράζεται σε 16%, ενώ στο παρελθόν παρακολουθούσε μόνο 1 παιδί.

4.3 Η αντίληψη των νηπιαγωγών στις διαταραχές άρθρωσης παιδιών προσχολικής ηλικίας στο δήμο Χίου

Το σύνολο των παιδιών που αξιολογήθηκαν από το φοιτητή του τμήματος Λογοθεραπείας υπό την επίβλεψη της επίκουρης καθηγήτριας κας. Καμπανάρου ήταν 101 παιδιά. Από την αξιολόγηση που έγινε προέκυψε ότι 23 από αυτά παρουσιάζουν πρόβλημα στην άρθρωση, είτε η ομιλία τους δεν ήταν καταληπτή είτε είχαν πρόβλημα σε τρία με τέσσερα φωνήματα. Από την άλλη πλευρά οι νηπιαγωγοί κατέληξαν στην άποψη ότι μόνο 11 παιδιά έχουν δυσκολίες στην άρθρωση(κάτι που αναφέρθηκε παραπάνω). Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να αναφερθεί ότι δύο παιδιά από τα τρία σχολεία ήταν αλλοδαπά. Αυτά τα παιδιά δεν αξιολογήθηκαν και ως εκ τούτου δεν συμπεριλήφθησαν στην έρευνα, αφού αυτή βασίζεται σε ελληνικά κριτήρια και δεδομένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ- ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1 Κατά πόσο μπορούν οι νηπιαγωγοί να εντοπίζουν διαταραχές επικοινωνίας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας

Η παρούσα έρευνα βρήκε ότι οι νηπιαγωγοί εντοπίζουν το 47,82% των παιδιών με διαταραχές στην επικοινωνία και αγνοούν το 52,18%. Αρχικά οι νηπιαγωγοί απάντησαν στα ερωτηματολόγια και στη συνέχεια ο φοιτητής αξιολόγησε όλα τα παιδιά ώστε να έχουμε ένα ακριβέστερο αποτέλεσμα. Στην Ελλάδα έχουν πραγματοποιηθεί παρόμοιες μελέτες κάτι που βοηθά στο να συγκριθούν τα αποτελέσματα.

Σε αυτό το σημείο είναι ωφέλιμο να σημειωθεί ότι από όλες τις περιοχές που θα συγκριθούν τα αποτελέσματα με τα Χανιά η σύγκριση είναι πιο αντιπροσωπευτική αφού πρόκειται για νησιωτική περιοχή. Με τις άλλες περιοχές και ειδικότερα με τις αστικές περιοχές υπάρχει μεγάλη διαφορά όσον αφορά την κοινωνικοοικονομική θέση των κατοίκων.

5.2 Σύγκριση των αποτελεσμάτων της επικράτησης διαταραχών επικοινωνίας της Χίου σε σχέση με την Πάτρα, την Αθήνα, την Αμαλιάδα και τα Χανιά

Η γενική επικράτηση των διαταραχών επικοινωνίας παιδιών προσχολικής ηλικίας της Χίου ήταν 22,77%. Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Πάτρα το 1999 από τις Οκαλίδου και Καμπανάρου βρέθηκε ποσοστό 14,4%, ήταν όμως πειραματική μελέτη. Οι ίδιες το 2001 επανέλαβαν την μελέτη στην Πάτρα και κατέληξαν ότι το 18,7% παρουσίαζε δυσκολίες στην επικοινωνία. Η Γιουβάνη το 2004 στην Αθήνα ανέφερε ότι το ποσοστό των παιδιών με δυσκολίες στην επικοινωνία ήταν 21,6%. Το 2005 η Λιβέρη στην Αμαλιάδα κατέληξε

ότι το 24,3% των παιδιών είχε δυσκολίες στην επικοινωνία. Τέλος οι Δαρκαδάκη και Κανιαδάκη το 2006 στα Χανιά εκτίμησαν ότι το 25,12% των παιδιών είχε δυσκολίες στην επικοινωνία.

Παρατηρούμε ότι με το πέρασμα των χρόνων υπήρχε μία αύξηση της επικράτησης των διαταραχών επικοινωνίας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, ενώ με την προσθήκη της έρευνας στη Χίο το ποσοστό ελαττώθηκε. Παρατηρούμε επίσης ότι σε σύγκριση με τα Χανιά που πρόκειται για νησιωτικό δήμο τα αποτελέσματα έχουν αρκετή διαφορά, κάτι που μας κάνει εντύπωση, αφού οι δύο έρευνες πραγματοποιήθηκαν σχετικά σύντομα η μία με την άλλη (Χίος 22,77%, Χανιά 25,12%).

Είναι ωφέλιμο να δούμε σε τι ποσοστό οι νηπιαγωγοί έχουν συνεργαστεί με λογοθεραπευτές. Στην παρούσα έρευνα οι νηπιαγωγοί έχουν συνεργαστεί με λογοθεραπευτή σε ποσοστό. Στην έρευνα των Οκαλίδου και Καμπανάρου στην Πάτρα το 2001 οι νηπιαγωγοί είχαν συνεργαστεί με λογοθεραπευτές σε ποσοστό 13,9%, αντίθετα στην έρευνα της Γιουβάνη το 2004 στην Αθήνα το ποσοστό ήταν 45,8%. Στην έρευνα της Λιβέρη το 2005 στην Αμαλιάδα μόλις το 9% των νηπιαγωγών είχαν συνεργαστεί με λογοθεραπευτή, τέλος το 2006 στα Χανιά στην έρευνα των Δαρκαδάκη και Κανιαδάκη οι νηπιαγωγοί είχαν συνεργαστεί με λογοθεραπευτές σε ποσοστό 20%. Στη Χίο το ποσοστό σε αυτή την κατηγορία είναι πολύ ψηλό για την επαρχία αφού φθάνει το 40%. Σε αυτή τη μέτρηση η διαφορά στο ποσοστό μεταξύ Χανίων και Χίου είναι χαώδης. Στη Χίο υπάρχει το διπλάσιο ποσοστό σε σχέση με τα Χανιά κάτι που προκαλεί εντύπωση και ίσως δείχνει ότι όσο παρρνάει ο καιρός η επιστήμη της λογοθεραπείας γίνεται όλο και πιο γνωστή.

Είναι εμφανές επίσης ότι στην πρωτεύουσα της Ελλάδας , την Αθήνα, οι νηπιαγωγοί συνεργάζονται με λογοθεραπευτές αντίθετα στην επαρχία τα ποσοστά είναι πολύ χαμηλότερα.

Τέλος είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια οι νηπιαγωγοί ενημερώνονται σχετικά με την επιστήμη της λογοθεραπείας και έρχονται σε επαφή με λογοθεραπευτές.

5.3 Διαφορές των δύο φύλων

Με την ολοκλήρωση της αξιολόγησης δημιουργήθηκαν πληροφορίες και για τις διαφορές των δύο φύλων. Η επικράτηση των αγοριών είναι υψηλότερη σε σχέση με τα κορίτσια σε όλες τις κατηγορίες. Για να βρούμε την αναλογία διαιρούμε τον αριθμό των αγοριών με διαταραχή προς το σύνολο των αγοριών, στη συνέχεια διαιρούμε τον αριθμό των κοριτσιών με διαταραχή προς το σύνολο των κοριτσιών, 'όταν βρούμε τα δύο παραπάνω αποτελέσματα διαιρούμε το πρώτο προς το δεύτερο, ο αριθμός που θα προκύψει είναι η αναλογία αγοριών – κοριτσιών. Η αναλογία αγοριών κοριτσιών για το σύνολο των διαταραχών επικοινωνίας στη Χίο είναι 3,08:1. Στην έρευνα των Οκαλίδου και Καμπανάρου το 2001 η αναλογία ήταν 1,77:1, στην έρευνα της Γιουβάνη το 2004 στην Αθήνα ήταν 1,9:1, το 2005 η Λιβέρη στην Αμαλιάδα βρήκε αναλογία 1,8:1, ενώ οι Δαρκαδάκη και Κανιαδάκη το 2006 στα Χανιά κατέληξαν στην εξής αναλογία 1,37:1. Εδώ παρατηρούμε ότι στη Χίο τα αγόρια που παρουσιάζουν δυσκολίες είναι πάρα πολλά σε σχέση με τα κορίτσια γι αυτό και η αναλογία εμφανίζει τόσο μεγάλες διαφορές. Σε σύγκριση με τα Χανιά υπάρχει τεράστια διαφορά στο τελικό αποτέλεσμα αφού εκεί η διαφορά των δύο φύλων ήταν μόνο 1,37:1 κάτι που δείχνει ότι ναι μεν περισσότερα αγόρια εμφανίζουν δυσκολίες αλλά όχι με τεράστιες διαφορές σε σχέση με τα κορίτσια.

Η διεθνής βιβλιογραφία αναφέρει ότι τα αγόρια παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά εμφάνισης δυσκολιών στην επικοινωνία σε σχέση με τα κορίτσια(Law et al. 2000).

5.4 Περιορισμοί

Στην έρευνα υπήρξαν και κάποιοι περιορισμοί, οι οποίοι αναφέρονται παρακάτω:

- Ø Οι νηπιαγωγοί δεν εκπαιδεύτηκαν για να χρησιμοποιήσουν το ερωτηματολόγιο. Δόθηκαν κάποιες οδηγίες, όμως οι νηπιαγωγοί στηρίχθηκαν κυρίως στις δικές τους ερμηνείες.
- Ø Το ερωτηματολόγιο δεν διακρίνει τις δυσκολίες της έκφρασης και της πραγματολογίας. Επίσης δεν διέκρινε τα αρθρωτικά προβλήματα από τα φωνολογικά.
- Ø Τέλος το ερωτηματολόγιο δεν πληροφορεί για τυχόν συνύπαρξη των προβλημάτων επικοινωνίας.

5.5 Συμπεράσματα

- 1) Το ποσοστό επικράτησης των διαταραχών επικοινωνίας παιδιών προσχολικής ηλικίας στην επαρχία είναι μεγαλύτερο σε σχέση με την Αθήνα και την Πάτρα.
- 2) Σε παλαιότερες έρευνες παρατηρούταν ότι στην επαρχία υπάρχει ελάχιστη συνεργασία μεταξύ των νηπιαγωγών και των λογοθεραπευτών. Στη Χίο κάτι τέτοιο δεν παρατηρήθηκε, αφού η συνεργασία μεταξύ των δύο ειδικοτήτων ήταν σε υψηλό ποσοστό. Παρόλο που το αποτέλεσμα στο νησί της Χίου είναι υψηλό είναι αναγκαία η ενημέρωση των νηπιαγωγών σχετικά με τη λογοθεραπεία.
- 3) Το ποσοστό επιτυχίας των νηπιαγωγών στην παρούσα έρευνα ήταν 47,82%. Το ποσοστό αυτό είναι μικρό παρά την συνεργασία που υπάρχει στη Χίο μεταξύ νηπιαγωγών και λογοθεραπευτών. Γι' αυτό το λόγο απαιτείται η πληροφόρηση των νηπιαγωγών σχετικά με τις κατηγορίες που αξιολογεί και θεραπεύει η Λογοθεραπεία. Η συμμετοχή των

νηπιαγωγών σε διάφορες ημερίδες ή σε σεμινάρια σχετικά με την επιστήμη της λογοθεραπείας θα μπορούσαν να βοηθήσουν τις νηπιαγωγούς. Γενικά απαιτείται η έναρξη διάφορων δραστηριοτήτων με απώτερο στόχο την πληροφόρηση των νηπιαγωγών σχετικά με την λογοθεραπεία κάτι που θα συμβάλλει στην έγκαιρη παραπομπή παιδιών προσχολικής ηλικίας για λογοθεραπευτική αξιολόγηση.

4) Αρχικά υπήρχε η πεποίθηση ότι τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας θα πλησίαζαν σε ποσοστά τα αποτελέσματα της έρευνας που είχε προηγηθεί στα Χανιά. Κάτι τέτοιο δεν φάνηκε από την σύγκριση των αποτελεσμάτων μεταξύ των δύο δήμων. Το αντίθετο μάλιστα, παρατηρήθηκαν μεγάλες διαφορές σε όλες τις παραμέτρους που συγκρίθηκαν. Σχετικά με την γενική επικράτηση των διαταραχών παρατηρήθηκε αισθητή πτώση του ποσοστού σε σύγκριση με τα Χανιά, κάτι που ίσως να μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι όσο παρνάει ο χρόνος οι τομείς της λογοθεραπείας γίνονται όλο και περισσότερο γνωστοί, γι' αυτό έχουμε και την πτώση του ποσοστού. Η συνεργασία μεταξύ νηπιαγωγών και λογοθεραπευτών εκτινάχθηκε στο δήμο Χίου και είναι το διπλάσιο σε σχέση με τα Χανιά, κάτι πρωτόγνωρο για την επαρχία, αφού το ποσοστό αυτό πλησιάζει το αντίστοιχο της έρευνας που είχε πραγματοποιηθεί στην Αθήνα. Όσον αφορά την σύγκριση των δύο φύλων για τους δύο δήμους και εδώ υπάρχουν μεγάλες διαφορές, αφού η αναλογία στα Χανιά περισσότερα αγόρια εμφανίζουν δυσκολίες σε σχέση με τα κορίτσια ενώ στη Χίο τα αγόρια που εμφανίζουν δυσκολίες είναι πολλά περισσότερα σε σχέση με τα κορίτσια.

5) Θα περίμενε κανείς ότι, αφού στη Χίο υπάρχει συνεργασία σε υψηλό επίπεδο μεταξύ νηπιαγωγών και λογοθεραπευτών, το ποσοστό που θα αντιλαμβάνονταν οι νηπιαγωγοί θα είναι και αυτό υψηλό. Κάτι τέτοιο όμως δεν παρατηρήθηκε, αντίθετα οι νηπιαγωγοί παρατήρησαν μόνο το

47,82% των παιδιών που παρουσιάζουν δυσκολίες. Πρόκειται όντως για μικρό ποσοστό που έρχεται σε αντίθεση με το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό των νηπιαγωγών αυτών έχει συνεργαστεί με λογοθεραπευτή στο παρελθόν.

6) Οι μισές νηπιαγωγοί έχουν 0 έως 5 έτη προϋπηρεσίας, ενώ μόλις μία έχει προϋπηρεσία πάνω από 16 έτη. Το παραπάνω στοιχείο μας δείχνει ότι οι νηπιαγωγοί του δήμου Χίου είναι γενικά άπειρες και ίσως αυτό εξηγεί το λόγο που οι νηπιαγωγοί είχαν μικρό ποσοστό αναγνώρισης στα παιδιά με προβλήματα επικοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aram, D., & Nation, J. E.(1975). Patterns of language behavior in children with developmental language disorder. *Journal of Speech and Hearing Research*, Vol. 18, 224-229.

Αλεξάνδρου Κ. (1982). Οι διαταραχές ομιλίας σε παιδιά. Αθήνα: Δανάα.

Bax, M., & Hart, J. (1976). Health needs of pre-school children. *Archives of Disease in childhood*, Vol. 51, 848-852.

Βλασσοπούλου, Μ., Λαμπρινού, Α., Μπόντσιου, Θ., & Χρυσομάλλη, Μ. (2003). Σημειώσεις για την πρόληψη των Διαταραχών του λόγου και της Επικοινωνίας στην Προσχολική Ηλικία. Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών, 48-50

Βογινδρούκας, Ι., ΤΣαμουρτζή, Ι., & Παπαγεωργίου, Β. (2005). Η ανάπτυξη του προφορικού λόγου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας: Συχνότητα διαταραχών και επιπτώσεις. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, 3-5.

Cambell, T., F. & Schriberg, L. D. (1982). Associations among pragmatic functions, linguistic stress and natural phonological progress in speech delayed children. *Journal of speech and Hearing Research*, 25,547-553.

Crystal, D., & Varley, R.(1998). Introduction to language pathology. San Diego, California: Singular publishing group, INC. 3rd Edition, 204-213.a

Dodd, B., Holm, A., Hua, Z., Crosbie, S. (2003). Phonological development: a normative study of British English-speaking children. *Clinical linguistics & phonetics*, Vol. 17, 617-643.

Edwards, J., Fox, R. A., Rogers, C. L. (2002). Final consonant discrimination in children: Effects of phonological disorder, vocabulary size, and articulatory accuracy. *Journal of speech language and hearing research*, Vol. 45, 231-242.

Fergusson, D. M. & Lynskey, M. T. (1997). Early Reading Difficulties and Later Conduct Problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 899-907.

Fish, M., & Pinkerman, B. (2003). Language skills in low-SES rural Appalachian children: normative development and individual differences, infancy to preschool. *Journal of applied developmental psychology*, Vol. 23 (5), 539-565.

Gallagher, A., Frith, U., Snowling, m.(2000). Precursors of literacy delay among children at genetic risk of dyslexia. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 203-213.

Giouvani, E. (2004). Teachers' Perception of the Prevalence of Communication Disorders in Greek Pre-school Children. Unpublished Bachelor thesis. Manchester Metropolitan University.

Gwen Lancaster & Lesley Pope (1989). << Working with childrens' phonology>>. Winslow.

Harasty, J., & Reed, V. A. (1994). The prevalence of speech and language impairment in two Sydney Metropolitan Schools. *Australian Journal of Human Communication Disorders*, 22, 2-23.

Κατσιλλης, I. & Λώλου, X. (1999). Επίδραση σημαντικών άλλων και εκπαιδευτικές φιλοδοξίες. *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα*, 511-517, Αθήνα: ατραπός.

Luoteoren, M. (1995). Early speech development, articulation and reading ability up to the age of 9. *Folia phoniatrica et logopedica*, Vol. 47, 310-317.

Law, J., Boyle, J., Harris, F., Hakness, A. & Nye, C. (2000). Prevalence and natural history of primary speech and language delay: findings from a systematic review of the literature. *International Journal of Language and Communication Disorders*, Vol. 35 (2), 165-188.

Lesley, F., & Lancaster, G. (1996). << Children's phonology sourcebook>>. Winslow.

Λεβάντη, Ε., Κιρπότην, Λ., Καρδαμίτση, Ε., Καμπούρογλου, Μ. (1998). *Η φωνολογική εξέλιξη των παιδιών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεσικών.

Λεγάκη, Μ. (2004). Σημειώσεις Φωνολογικής Ανάπτυξης και

Φωνολογικών Διαταραχών. Πάτρα: Τμήμα Λογοθεραπείας, 6-15.

Λιάγγονα, Στ. (2003). Σημειώσεις Φωνολογικών Διαταραχών και Φωνολογικής Ανάπτυξης. Πάτρα: Τμήμα Λογοθεραπείας, 15, 19-20.

Λιβέρη Α. (2005). << Η αντίληψη των νηπιαγωγών στην εκτίμηση των προβλημάτων λόγου, ομιλίας, επικοινωνίας, σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην Αμαλιάδα>>.

Miller, C. (2002). Learning from each other: practitioners in school-based support for children with language and communication need. *Support for Learning*, Vol. 17, 187-192.

Μαρκοβίτης, Μ. & τζουριάδου, Μ. (1991). Μαθησιακές Δυσκολίες. Εκδόσεις << Προμυθεύς>>.

Okalidou, A., & Kampanaros, M. (2001). Teacher perception of communication impairment at screening stage in pre-school children living in Patras, Greece. *International Journal of Language and Communication Disorders*, Vol. 36 (4), 489-502.

Ομάδα Έρευνας Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών, (1995). <<Δοκιμασία Φωνητικής & Φωνολογικής Εξέλιξης>>.

Panagos Aimard (1981). Οι διαταραχές του Λόγου στο παιδί. Αθήνα: χατζηνοκλή. Παπασιλέκας, Α. (1979). Διαταραχές του λόγου στην παιδική ηλικία. Αθήνα, 17-19, 97-99.

Panagos, J., M., & Prelock, P.(1982). Phonological constraints on the sentence productions of language disordered children. *Journal of speech, Language, and hearing Research*, 45, 357-377.

Schawartz, R., G., Leonard, L. B., Folger, M., K. & Wilcox, M., J. (1980). Evidence for a synergistic view of language disorders: early phonological behavior in normal and language disordered children. *Journal of speech, Language, Hearing Research*, 45, 357-377.

Shriberg, L., D., Tomblin, J. B., & McSweeney, J., L. (1999). Prevalence of Speech Delay in 6-year-Old Children and Comorbidity with Language Impairment. *Journal of speech, Language, hearing Research*, Vol. 42, 1461-1481.

Stevenson, J., & Richman, N.(1976). The prevalence language delay in a population of three-year-old children and its association with general retardation. *Developmental Medicine and Child Neurology*, Vol.18, 431-441.

Tomblin, J. B., Records, N. L., Buckwalter, P. R., Zhang, X., Smith, E., & O' Brien, M. (1997). Prevalence of specific language impairment in kindergarten children. *Journal of Speech Language, Hearing Research*, Vol. 40, 1245-1260.

Van Riper, C. & Erickson, R. L. (1996). *Speech Correction: An Introduction to Speech Pathology and Audiology*. Allyn and Bacon. 9th Edition, 113-117, 208-250.

Whitworth, D. M., Darbyshire, J. D., & Vaghy, D. A. (1993). Identification of communication impairments in kindergarten children: a comparison of parent and teacher success. *Australian Journal of Communication Disorders*, Vol.21, 113-133.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ CСPT

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

- Παρακαλώ κυκλώστε την απάντηση που σας αντιπροσωπεύει δίπλα στην ανάλογη ερώτηση.

- A. Φύλο A. Απάντηση: Άρρεν / Θήλυ
B. Χρόνια υπηρεσίας σε νηπιαγωγείο B. Απάντηση: 0-5, 6-10, 11-15, 16
Γ. Πόσους μαθητές και μαθήτριες (αριθμό) Γ. Απάντηση: Αγόρια __ Κορίτσια __
έχετε στην τάξη σας.
Δ. Ως Νηπιαγωγός έχετε ποτέ συνεργαστεί Δ. Απάντηση: Ναι / Όχι
με κάποιον Λογοθεραπευτή;

- Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά τα παρακάτω θέματα επικοινωνίας και σημειώσατε αν έχετε μαθητές (και πόσους) με δυσκολίες παρόμοιες με αυτές που αναφέρουμε στη συνέχεια.

➤ **ΑΝΤΙΑΛΗΨΗ ΛΟΓΟΥ:** Αναφέρεται στην ικανότητα του παιδιού να αντιλαμβάνεται τον προφορικό λόγο.

Στην νηπιακή ηλικία το παιδί συνήθως εκτελεί εντολές χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις, απαντά σε περίπλοκες ερωτήσεις (π. χ. γιατί πηγαίνουμε στον οδοντίατρο;).

Στην τάξη σας, πόσα παιδιά (ανά φύλο) έχετε που ...

- 1) Δυσκολεύονται να καταλάβουν τις οδηγίες στην τάξη Άρρενα __ Θήλεα __
2) Δίνουν ελλιπείς ή καθόλου απαντήσεις σε ερωτήσεις Άρρενα __ Θήλεα __
3) Δεν αναγνωρίζουν αρκετές προσχολικές έννοιες Άρρενα __ Θήλεα __
(χρώματα, τοπικές και χρονικές έννοιες, μεγέθη, κ.λ.π.)
4) Δεν συμμετέχουν στις δραστηριότητες της τάξης Άρρενα __ Θήλεα __

➤ **ΑΡΘΡΩΣΗ:** Αναφέρεται στην ικανότητα άρθρωσης του παιδιού.

Στη νηπιακή ηλικία το παιδί συνήθως προφέρει σωστά τα περισσότερα φωνήματα (ήχους) της γλώσσας μας με μερικές εξαιρέσεις, όπως ρ, κ.λ.π. έχει ορισμένες δυσκολίες με κάποια συμπλέγματα συμφώνων (ψ, ξ, θρ, σκλ, ...) και με κάποιες πολυσύλλαβες λέξεις (π.χ. ελικόπτερο κ.λ.π.)

• Στην τάξη σας, πόσα παιδιά (ανά φύλο) έχετε που ...

- 1) Την ομιλία τους δεν την καταλαβαίνουν τα άλλα παιδιά Άρρενα __ Θήλεα __
2) Την ομιλία τους δεν την καταλαβαίνουν οι ενήλικοι Άρρενα __ Θήλεα __
3) Έχουν αρκετές δυσκολίες με αρκετά σύμφωνα της Άρρενα __ Θήλεα __
γλώσσας (από τέσσερα και πάνω)

➤ **ΕΚΦΡΑΣΗ ΛΟΓΟΥ:** Αναφέρεται στην ικανότητα έκφρασης του παιδιού.

Στη νηπιακή ηλικία συνήθως συμμετέχει σε συζητήσεις με λογική συνέχεια, συζητά και παραμένει στο θέμα του, χρησιμοποιεί μεγάλες και ποικίλες προτάσεις, έχει πλούσιο λεξιλόγιο.

Στην τάξη σας, πόσα παιδιά (ανά φύλο) έχετε που ...

1) Δεν χρησιμοποιούν προτάσεις με σωστή γραμματική, παραλείπουν λέξεις ή καταλήξεις; Άρρενα__ Θήλεα__

2) Δεν συμμετέχουν αυθόρμητα σε συζητήσεις, μιλούν σπάνια, δεν κάνουν ερωτήσεις;

Άρρενα__ Θήλεα__

3) Δεν παρακολουθούν ούτε παραμένουν στο θέμα της συζήτησης.

Άρρενα__ Θήλεα__

➤ **ΡΟΗ ΟΜΙΛΙΑΣ (ΤΡΑΥΛΙΣΜΟΣ):** Αναφέρεται στην ικανότητα του παιδιού να μιλά χωρίς άσκοπες παύσεις, διακοπές, εμβολές ήχων και λέξεων, επαναλήψεις συλλαβών, λέξεων, φράσεων, μυϊκούς σπασμούς του προσώπου κ.λ.π.

Στην τάξη σας πόσα παιδιά (ανά φύλο) έχετε που ...

1) Η ομιλία τους συνοδεύεται από μυϊκούς σπασμούς. Άρρενα__ Θήλεα__

2) Επαναλαμβάνουν συχνά ήχους, συλλαβές, λέξεις κ.λ.π. χωρίς όμως μυϊκούς σπασμούς του προσώπου. Άρρενα__ Θήλεα__

➤ **ΦΩΝΗ:** Αναφέρεται στην ποιότητα της φωνής του παιδιού.

Στην τάξη σας πόσα παιδιά (ανά φύλο) έχετε που...

1) Η φωνή τους είναι ένρινη, βραχνή ή ακούγεται περίεργα. Άρρενα__ Θήλεα__

2) Φωνάζουν αντί να μιλάνε σε κανονική ένταση. Άρρενα__ Θήλεα__

➤ **ΑΚΟΗ:** Αναφέρεται στην ικανότητα του παιδιού να αντιλαμβάνεται τους ήχους του περιβάλλοντος χωρίς δυσκολία. Στη νηπιακή ηλικία το παιδί συνήθως ακούει πολύ καλά.

Στην τάξη σας, πόσα παιδιά (ανά φύλο) έχετε που ...

1) Η ακοή τους πιθανόν να μην είναι φυσιολογική. Άρρενα__ Θήλεα__

➤ Στην τάξη σας πόσα παιδιά (ανά φύλο) έχετε που κάνουν Λογοθεραπεία...

1) Τώρα Άρρενα__ Θήλεα__

2) Η έχουν κάνει Λογοθεραπεία στο παρελθόν Άρρενα__ Θήλεα__

**Υπογραφή Προϊσταμένης
και σφραγίδα Νηπ/γείου**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2
ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΣΕΡΜΠΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ
ΧΙΟΣ

Προς το.....Νηπιαγωγείο
του Δήμου Χίου

Χίος ..... Νοεμβρίου 2007

Υπόψη κυρίας .....

Είμαι ο Σέρμπος Χρήστος , φοιτητής Λογοθεραπείας και αυτή την χρονική περίοδο εκπονώ την πτυχιακή μου εργασία / έρευνα.

Θα σας παρακαλούσα να απαντήσετε στο ερωτηματολόγιο που ακολουθεί : « Η αντίχνευση προβλημάτων επικοινωνίας από τις νηπιαγωγούς, σε παιδιά προσχολικής ηλικίας ». Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλαμβάνει τους τομείς, αντίληψης λόγου, άρθρωσης, έκφρασης λόγου, ροής ομιλίας, φωνής και ακοής. Χρήσιμο θα ήταν να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στο τομέα της άρθρωσης των παιδιών. Παρόμοια έρευνα έχει πραγματοποιηθεί και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, αστικές και μη.

Θα σας ήμουν ευγνώμον αν διαθέτατε λίγο από το χρόνο σας, ώστε να συμβάλλετε στην διεκπεραίωση της παρούσας έρευνας.

Ευχαριστώ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3
ΦΟΡΜΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Όνομα: .....

Ημερ. Γέννησης: .....

Ημερ. Εξέτασης: .....

Ηλικία: .....

Εξεταστής: ..... Διάρκεια .....

Παρατηρήσεις: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

	Λέξη	Φωνολογικό μοντέλο	Φωνοτακτική δομή	Φωνητική καταγραφή	Φωνοτακτική καταγραφή	Διαδικασίες			
1	παπούτσι	pa'pʊtsi	cv'cvcv						
2	ταξί	ta'ksi	cv'cvc						
3	φεγγάρι	fe'gari	cv'cvcv						
4	μαχαίρι	ma'çeri	cv'cvcv						
5	βρύση	'vri:si	'ccvcv						
6	ρόδα	'roða	'cvcv						
7	σημαία	si'mea	cv'cvcv						
8	ζώνη	'zoni	'cvcv						
9	αγελάδα	a'je'laða	vcv'cvcv						
10	άγγελος	'a'ŋelos	'vcvcvc						
11	κερί	ce'ri	cv'cv						
12	θάλασσα	'ðalasa	'cvcvcv						
13	τζάκι	'dzaki	'cvcv						
14	φλυτζάνι	fl'i'dzani	ccv'cvcv						
15	κρεβάτι	kre'vati	ccv'cvcv						
16	κλειδί	kli'ði	ccv'cv						
17	σπίτι	'spiti	'ccvcv						
18	ξύλο	'ksilo	'ccvcv						
19	στρατιωτάκι	stratço'taci	ccvcvcv'cvcv						
20	γλώσσα	'glosa	'cvcvcv						
21	κουμπιά	ku'bji:a	cv'cvc						
22	δελφίνι	ðel,'fini	cvc,'cvcv						
23	αυγό	a'vgo	v'cvc						
24	αυτιά	a'fiça	v'ccvc						
25	γράμμα	'grama	'ccvcv						
26	εργοστάσιο	er,'ço'stasio	vc,cv'cvcvcv						
27	αρκούδα	ar,'kuða	vc,'cvcv						
28	πόρτα	'por,ta	'cvc,cv						
29	αριθμός	ariθ,'mos	vcvc,'cvc						
30	σφυρίχτρα	sf'i'rixtra	ccv'cvcvcv						

	Λέξη	Φωνολογικό μοντέλο	Φωνολογική δομή	Φωνητική καταγραφή	Φωνολογική καταγραφή	Διαδικασίες			
31	λιοντάρι	lo'dari	ε'ενεν						
32	χοντρή	xo'dri	ε'εν						
33	δράκος	dra'kos	ε'ενενε						
34	θερμόμετρο	ther,'mometro	ενε,'ενενεν						
35	αυτοκίνητο	afto,'cinito	νεεν,'ενενεν						
36	βιουλάπα	du'lapa	ε'ενεν						
37	καλάθι	ka'lati	ε'ενεν						
38	καραμέλα	kara'mela	ενεν'ενεν						
39	ναύτης	'natis	ε'ενενε						
40	νερό	ne'ro	ε'εν						
41	λουλούδι	lu'luði	ε'ενεν						
42	βελόνα	ve'lona	ε'ενεν						
43	κελόνα	ce'lona	ε'ενεν						
44	κάγκελο	'kajelo	ε'ενενεν						
45	κύματα	'clmata	ε'ενενεν						
46	ήλιος	'kos	ε'ενε						
47	καράβι	ka'ravi	ε'ενεν						
48	φωτιά	fo'tca	ε'εν						
49	καφές	ka'fes	ε'ενε						
50	τζάμι	'dzami	ε'ενεν						
51	ψαλίδι	psa'liði	ενεν'ενεν						
52	σχολείο	sxo'lio	ενεν'ενεν						
53	σφυρί	sf'ri	ενεν'εν						
54	καρφί	kar,'fi	ενε,'εν						
55	σγουρά	zgu'ra	ενεν'εν						
56	φάντασμα	'fadazma	ε'ενενεν						
57	παλιό	pal,'to	ενε,'εν						
58	θρανίο	θra'nio	ενεν'ενεν						
59	καπνός	ka'pnos	ε'ενενε						
60	δάκτυλο	ðaxtilo	ε'ενενεν						
61	παιχνίδια	pe'xniðja	ε'ενενεν						
62	σκαμνί	ska'mni	ενεν'εν						
63	ρολόι	ro'loi	ε'ενεν						
64	μηχανή	mixa'ni	ενεν'εν						
65	σύννεφο	'sinefo	ε'ενενεν						
66	βροχή	vro'ci	ενεν'εν						
67	λάμπα	'laba	ε'ενεν						
68	αεροπλάνο	aero'plano	νεεν'ενεν						
69	κύκνος	'ciknos	ε'ενενε						
70	λίμνη	'limni	ε'ενεν						

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4
ΚΩΔΙΚΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΚΩΔΙΚΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΔΟΜΙΚΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

1. Πτώση προτονικής συλλαβής
2. Πτώση μετατονικής συλλαβής
3. Ολικός αναδιπλασιασμός
4. Μερικός αναδιπλασιασμός
5. Πτώση τελικού συμφώνου
6. Πτώση φθόγγων και συμπλεγμάτων

ΑΡΜΟΝΙΕΣ

7. Αρμονία υπερωϊκή
8. Αρμονία φατνιακή - οδοντική
9. Αρμονία χειλική
10. Αρμονία ως προς τον τρόπο
11. Αρμονία ως προς την ηχηρότητα
12. Μετάθεση - Μετακίνηση

ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΩΝ

13. Εξακολουθητικό + υγρό
/ γλ / β / υλ / θρ / νρ / ρρ / γρ / δρ / :
/ γλοσα / → ['γoσα]
14. Εξακολουθητικό + στιγμιαίο
/ xt / ft / : / 'xítipise / → ['típise]
15. Εξακολουθητικό + έρρινο
/ xp / zm / : / 'fadazma / → ['fadama]
16. Εξακολουθητικό + εξακολουθητικό
/ δj / zγ / sf / sx / vγ / : / sko'lio / → [xo'lio]
17. / s / + στιγμιαίο
/ sc / sk / sp / st / : / 'spiti / → ['piti]
18. Εξακολουθητικό + στιγμιαίο
+ υγρό
/ str / xtr / : / sfi 'rixtra / → [sfi 'rixta]
- 18α. Εξακολουθητικό + στιγμιαίο
+ εξακολουθητικό
/ ftç / : / 'ftçari / → ['ftari]
19. Στιγμιαίο + υγρό
/ pl / kl / tr / kr / dr / : / kre'vati / → [ce'vati]
- 19α. Στιγμιαίο + εξακολουθητικό
/ bç / pç / tç / : / 'pçata / → ['pata]
20. Στιγμιαίο + έρρινο
/ kn / pn / : / ka'pnos / → [ka'pos]
21. Έρρινο + έρρινο
/ mn / : / 'limni / → ['limi]
22. Στιγμιαίο + εξακολουθητικό
/ ks / ps / : / pso'mi / → [po'mi]

Όταν είναι σωστό, μπαίνει 0 στην πρώτη στήλη.

Όταν δεν το λέει, μπαίνει 99 στην πρώτη στήλη.

Όταν το επαναλαμβάνει, μπαίνει 98 στην τέταρτη (τελευταία στήλη).

ΣΥΣΤΗΜΙΚΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

23. Εμπροσθοποίηση
24. Οπισθοποίηση

ΣΤΙΓΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

25. /t/ → [p]   /v/ → [b]
26. /θ/ → [p] ή [t]   /ð/ → [b] ή [d]
27. /s/ → [t]   /z/ → [d]
28. /ts/ → [t]   /dz/ → [d]
29. /ç/ → [ç]   /j/ → [j]
30. /x/ → [k]   /ɣ/ → [g]
31.   /ʎ/ → [d]
- /r/ → [d]

ΟΥΡΑΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

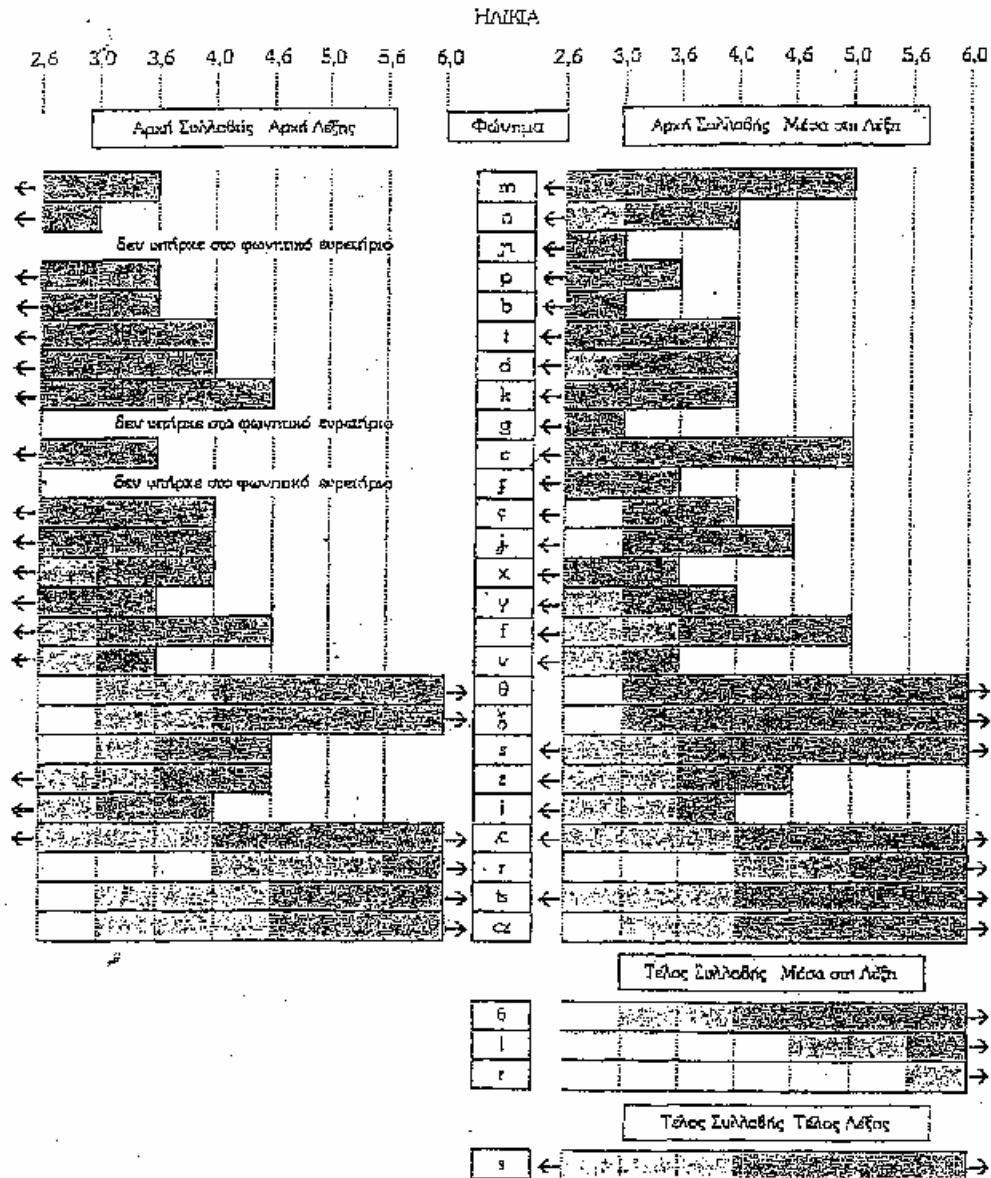
32.   /r/ → [j]
33.   /ʎ/ → [j]
- /ʀ/ → [j]
34. /f/ → [ç]   /v/ → [j]
35. /s/ → [ç]   /z/ → [j]
36. /θ/ → [ç]   /ð/ → [j]
37. /x/ → [ç]   /ɣ/ → [j]
38. /ts/ → [ç]   /dz/ → [j]
39.   /r/ → [l]
40.   /ʀ/ → [l]
41. Ηχηροποίηση: /'por,ta/ → ['bor,ta]
42. Αηχοποίηση: /'zoni/ → ['soni]
43. Φατνιακή Πραγμάτωση οδοντικών
/θ/ → [s]
/ð/ → [z]: /ðoro/ → [zoro]
44. Χειλική πραγμάτωση οδοντικών
/θ/ → [f]: /θelo/ → [felo]
/ð/ → [v]
45. /ks/ → [ts]: /'ksilo/ → ['tsilo]
46. /ps/ → [ts]: /pso'mi/ → [tso'mi]
47. /ts/ → [s]: /'tsada/ → ['sada]
/dz/ → [z]: /'dzami/ → ['zami]
50. Άλλα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5
ΗΛΙΚΙΕΣ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ

ΒΑΘΜΟΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗΣ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ

(ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΗ ΛΕΞΗ)

Επεξήγηση Συμβόλων

% παιδιών κατά ηλικιακή ομάδα που έχουν κατακτήσει το φώνημα

— κάτω του 50%

▨ 50% έως 75%

▩ 75% έως 90%

Θεση κατάκτησης φωνημάτων

← η διαδικασία κατάκτησης ξεκινάει πριν από τα 2,6 έτη

→ η διαδικασία κατάκτησης δεν έχει ολοκληρωθεί από το 90% των παιδιών που ανήκουν στην τελευταία ομάδα του δείγματος

▨ η κατάκτηση του φωνήματος ολοκληρώνεται στην συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6
ΣΤΑΔΙΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΣΤΑΔΙΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

				ΔΟΜΙΚΕΣ	ΣΥΣΤΗΜΙΚΕΣ
ΣΤΑΔΙΟ I (2.6 - 3.0)	m	(n)		ɲ	
	p b	t (d)		c ʃ	k g
	(f) (v)			(ç)(j)	(x)(ɣ)
		(l)		(ʁ)	
				-- Απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων -- Πτώση φωνήματος ή συμπλεγμάτων συμφώνων -- Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής -- Αρμονία -- Μετάθεση - Μετακίνηση	-- Εμφροσθοποίηση -- Οπισθοποίηση -- Στιγμικοποίηση
ΣΤΑΔΙΟ II (3.0 - 3.6)	m	n		ɲ	
	p b	t d		c ʃ	k g
	(f) v	(θ) (ð)	(s) (z)	ç j	x γ
			(ts)(dz)		
				-- Πτώση συλλαβής -- Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής -- Αρμονία -- Μετάθεση - Μετακίνηση -- Απλοποίηση συμπλεγμάτων συμφώνων	-- Στιγμικοποίηση
ΣΤΑΔΙΟ III (3.6 - 4.0)	m	n		ɲ	
	p b	t d		c ʃ	k g
	f v	(θ) (ð)	s z	ç j	x γ
			(ts)(dz)		
				-- Πτώση συλλαβής -- Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής -- Μετάθεση - Μετακίνηση -- Εμφάνιση ορισμένων συμπλεγμάτων συμφώνων εκτός από τα συμπλέγματα με /h/	
ΣΤΑΔΙΟ IV (4.0 - 4.6)	m	n		ɲ	
	p b	t d		c ʃ	k g
	f v	θ ð	s z	ç j	x γ
			(ts)(dz)		
				-- Πτώση φωνήματος κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη -- Εμφάνιση συμπλεγμάτων σιγμείο + /h/	
ΣΤΑΔΙΟ V (4.6 - 5.0)	m	n		ɲ	
	p b	t d		c ʃ	k g
	f v	θ ð	s z	ç j	x γ
			ts dz		
				-- Πτώση φωνημάτων κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη -- Εμφάνιση συμπλεγμάτων συμφώνων εξακολουθητικά + /h/	
ΣΤΑΔΙΟ VI (5.0 - 5.6)	m	n		ɲ	
	p b	t d		c ʃ	k g
	f v	θ ð	s z	ç j	x γ
			ts dz		
				-- Πτώση φωνημάτων κλειστής συλλαβής μέσα στη λέξη -- Εμφάνιση συμπλεγμάτων συμφώνων με 3 σύμφωνα	
ΣΤΑΔΙΟ VII (5.6 - 6.0)	m	n		ɲ	
	p b	t d		c ʃ	k g
	f v	θ ð	s z	ç j	x γ
			ts dz		
				-- Κατάκτηση συμπλεγμάτων συμφώνων με 3 σύμφωνα εκτός /θç/ στην ΑΣΑΛ	

Παρατηρήσεις: .....

.....

.....

.....

.....